

Sari Kaiku

”ETTÄ OLIS OMA RAUHA”
– KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN SIIRTYMINEN
ASUMISYKSIKÖSTÄ TUETTUUN ASUMISMUOTOON

Sosiaalialan koulutusohjelma
Kuvataideterapian suuntautumisvaihtoehto
2012

”ETTÄ OLIS OMA RAUHA” – KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN SIIRTYMINEN ASUMISYKSIKÖSTÄ TUETTUUN ASUMISMUOTOON

Kaiku, Sari
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2012
Ohjaaja: Hautala, Päivi-Maria
Sivumäärä: 48
Liitteitä: 2

Asiasanat: kehitysvammaiset, tuettu asuminen, asumisvalmennus, itsemäärääminen, itsenäinen selviytyminen

---

Opinnäytetyön aiheena oli kehitysvammaisen henkilön siirtyminen tuettuun asumismuotoon. Tarkoituksena oli selvittää taustoja kehitysvammaisten henkilöiden oikeudelle itsenäiseen elämään ja oman asumismuotonsa valintaan. Lähteenä opinnäytetyössä käytettiin sekä teoreettista materiaalia että kirjoittajan omia kokemuksia kehitysvammaisten kanssa työskentelystä. Työssä kuvattiin asukkaan siirtymistä asumisyksiköstä tukiasuntoon sekä muuttoa tukevia toimenpiteitä. Opinnäytetyön on tarkoitus toimia myös perehdytysmateriaalina tuetusta asumisesta asumisyksikön henkilökunnalle.

Yhtenä opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa kehitysvammaisten asumisyksikön henkilökunnalle työvälineeksi muistilista, jota voi hyödyntää apuna asukkaiden muutto-prosessissa. Listaan liittyen asumisyksikön henkilökunnalle tehtiin kirjallinen kysely, jolla kartoitettiin henkilökunnan mielipiteitä listan toimivuudesta sekä pyydettiin antamaan siihen liittyviä kehittämissuhteita. Kyselyn toisessa osiossa haluttiin selvittää asumisyksikön henkilökunnan ajatuksia yksikön tämän hetkisestä tukiasumistoiminnasta. Tarkoituksena oli selvittää, mitkä asiat henkilökunta kokee hyvinä ja missä kohdin toiminnassa on puutteita. Kyselyssä pyydettiin myös tukiasukastoimintaa koskevia kehittämissuhteita.

Kyselyyn vastasi 54 % henkilökunnasta. Kyselyn tuloksena selvisi, että muuttoprosessin apuvälineeksi suunniteltua muistilistaa pidettiin hyvänä ja siitä koettiin olevan apua työssä. Listaan ehdotettiin myös lisää muistettavia asioita ja sitä muokattiin näiden ehdotusten pohjalta. Tukiasukastoimintaa kartoittavassa osiossa saatiin selville toiminnassa olevia puutteita ja kehittämiskohteita. Näitä olivat mm. tiedonkulun puutteellisuus, henkilökuntaresurssien vähyys ja tuen kohdistaminen asukkaan kotiin. Kyselystä saatuja tuloksia on tarkoitus hyödyntää tukiasukastoiminnan kehittämisessä.

"I WOULD LIKE TO HAVE THE OWN PEACE" – HOW CAN MENTALLY DISABLED PERSON TO MOVE FROM RESIDENTIAL HOME TO SUPPORTED HOUSING

Kaiku, Sari

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in social services

May 2012

Supervisor: Hautala, Päivi-Maria

Number of pages: 48

Appendices: 2

Keywords: mentally disabled, supported housing, coaching of housing, self-determination, independent survival

---

The purpose of this thesis was to represent how can mentally disabled person to move from living unit to supported housing. The purpose was also to clarify backgrounds to the mentally disabled persons' right to the independent life and choice of its own type of housing. Both theoretical material and the writer's own experiences were used as a source from the working with the mentally disabled in the dissertation. In this thesis it was intended to describe the mentally disabled person's migration from the living unit for the supported housing. The purpose is the dissertation to serve as orientation material also from supported living to the staff on the living unit.

One objective of the dissertation was to produce the staff of the mentally disabled's living unit as a tool, the check list which can be utilised as help in the inhabitants' migration process. The purpose of the check list was to help to remember many matters which are related to the inhabitant's migration. To employees were sent the inquiry asking their opinions of the check list. They also were allowed to propose additional clauses to the list. The inquiry also was a few matters which applied to the arranging of the supported housing in the living unit. The purpose was to clarify what is well in the opinion of the staff and what in the operation the supported housing in the arranging has still to develop.

54% of the staff answered an inquiry. In the inquiry became clear that the planned to be the instrument of the migration check list was considered good and it was experienced from it the help in the work would be. To the list more matters to be remembered also were proposed and it was edited based on these proposals. In the item which surveys the supported housings shortcomings and subjects of development in the operation were found out. These were, among others, the need of the flow of information, the scantiness of staff resources and the directing of the support into the inhabitant's home. The results that have been obtained from the inquiry are used for the developing of the supported living.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄ JA EETTISET PERIAATTEET	6
3	KEHITYSVAMMAISTEN ASUMINEN.....	8
3.1	Kehitysvammaisuuden lyhyt määritelmä.....	8
3.2	Valtioneuvoston periaatepäätös	9
3.3	YK:n vammaisten ihmisten ihmisoikeussopimus ja Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma	9
3.4	Kehitysvammaisten asuminen	10
4	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	12
4.1	Lakipohja	12
4.2	Itsemääräämisoikeus	13
4.3	Tuettu päätöksenteko	14
4.3.1	LOVIT–menetelmä	16
4.4	Kehitysvammaisten oma näkökulma	17
5	TUETTU ASUMINEN	19
5.1	Aktiivisen tuen malli.....	22
5.2	Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu	23
5.3	Henkilökohtainen apu	23
5.4	Riskiarviointi	24
5.5	Henkilökunnan rooli	26
6	ASUMISVALMENNUS.....	28
6.1	Asumisvalmennuksen toteutus	28
6.2	Elämänkartat	31
6.3	POLKU–työväline	31
7	KUVA APUVÄLINEENÄ ASUMISVALMENNUSPROSESSISSA.....	33
8	KYSELY TYÖYHTEISÖLLE.....	36
8.1	Muuton muistilista	36
8.2	Tukiasumisen nykytilanne, haasteet ja kehittämis ehdotukset	38
8.3	Yhteenveto	40
9	LOPPUSANAT	42
	LÄHTEET.....	45
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kuvailen tässä opinnäytetyössäni kehitysvammaisen henkilön oikeuksia itsenäiseen elämään, siirtymistä tuettuun asumismuotoon, sitä edeltävää asumisvalmennusta ja niitä tukitoimia, jotka edesauttavat henkilön tuetun asumisen onnistumista. Kehitysvammaisten asumista taustoittavaa osuutta olen käsitellyt juuri tuetun asumisen näkökulmasta. Työssäni keskityn asukkaan muuttoprosessiin autetusta ja ohjatusta asumisyksiköstä tukiasumiseen ja siihen liittyviin tukitoimiin. Asumisvalmennuksen muodoista keskityn kuvaamaan henkilökohtaista asumisvalmennusta, jota itse käytän työssäni. Kehitysvammaisen itsenäisen elämän suunnittelun tueksi olen tässä opinnäytetyössäni tuonut esille esimerkkeinä POLKU-työkalun ja erilaiset elämäncartat. Sosionomin opintoihini on liittynyt vahvasti suuntautumisvaihtoehtona kuvataideterapiaopinnot, joiden kautta olen oppinut hyödyntämään kuvallista työskentelyä erilaisissa tilanteissa. Esittelen tässä opinnäytetyössäni esimerkkinä kuvan käyttämistä apuvälineenä yhden asukkaan asumisvalmennusprosessissa.

Työskentelen itse ohjaajana kehitysvammaisten autetussa asumisyksikössä, jossa tukiasumisen toteuttaminen on melko uusi asia. Asumisyksikössä tapahtuvan ohjaustyön lisäksi vastuualueisiini kuuluu juuri tukiasukastoiminnastamme vastaaminen. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa asumisyksikön henkilökunnalle tietopaketti siitä, mitä tukiasuminen ja muuttovalmennus tarkoittavat ja mihin perustuu ajatus kehitysvammaisten itsenäisen elämän mahdollistamisesta. Tarkoitukseni oli luoda myös henkilökunnalle työvälineeksi muistilista asioista, joita on hyvä huomioida asukkaan muuton yhteydessä. ”Muuton muistilista” ja tämänhetkisen tukiasukastoimintamme toimivuudesta pyysin kyselyn välityksellä kirjallista palautetta työyhteisöltäni. Halusin selvittää, mitä mieltä henkilökunta olisi työn apuvälineeksi tarkoitettusta listasta ja samalla pyytää heiltä myös kehittämis ehdotuksia sen täydentämiseksi. Samalla esitin myös kolme kysymystä liittyen tukiasukastoimintamme hyviin puoliin, puutteisiin ja kehittämishaasteisiin. Kyselyyn vastasi 54 % henkilökunnasta.

Ajatus kehitysvammaisten henkilöiden tuettua asumista koskevasta opinnäytetyöstä lähti kokemastani tarpeesta tuoda tietoa siitä asumisyksikön henkilökunnalle. Halusin

työlläni myös perustella tukiasumisen järjestämistä ja kehitysvammaisten oikeutta omaan kotiin. Asumisyksikköemme tukiasukastoimintaa kartoittavan kyselyn avulla sain selville siihen liittyviä puutteita ja kehittämiskohteita. Tiedon jakaminen sekä esille tuominen lisää mahdollisuutta työskentelyn ja toiminnan kehittämiseen. ”Muuton muistilistan” luomisessa yhdistyi usean henkilön näkemykset ja tietämys siitä, mitä listan pitäisi sisältää. Näin siitä saatiin laadittua monipuolinen ja monista näkökulmista kumpuava työn apuväline.

2 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄ JA EETTISET PERIAATTEET

Tämä opinnäytetyöni koostuu sekä kehitysvammaisten asumista ja elämää koskevista kirjallisesta teorian tiedosta että omista ja työyhteisöni kokemuksista työskentelystä kehitysvammaisten henkilöiden parissa. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen toimintatutkimus, joka lähtee työelämän arjen ja ihmisten toiminnan kuvauksesta, selvittämisestä ja kartoittamisesta. Työni on tarkoitus tarjota uudenlaista ymmärrystä arjen toimintoihin ja kehittää käytännön työtä yksikössämme sekä antaa tietoa kehitysvammaisten henkilöiden tuetusta asumisesta erityisesti myös yksikköme uusille työntekijöille ja sijaisille.

Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan todellisen elämän kuvaamista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja tutkimukseen vaikuttavat myös tutkimuksen tekijän arvolähtökohdat, sillä arvot muovaamat tutkijan näkemystä siitä, mitä ja miten tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään. Objektiivisuus tutkimuksessa ei toteudu perinteisessä mielessä, ”sillä *tietäjä* (tutkija) ja *se, mitä tiedetään*, kietoutuvat saumattomasti toisiinsa”. Tutkimuksen tulokset voivat olla vain tiettyyn aikaan ja paikkaan rajoittuvia mahdollisia selityksiä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on ennemminkin tarkoitus löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152.)

Opinnäytetyöni aihe lähti tarpeesta tuottaa kehitysvammaisten asumisyksikön työntekijöille tietopaketti tuettuun asumiseen liittyvistä asioista. Yhtenä työn tavoitteena oli laatia työntekijöille apuvälineeksi muistilista, jota voi hyödyntää asukkaan muuttaessa tukiasuntoon. Opinnäytetyöhöni sisältyi myös kysely ”Muuton muistilistan” toimivuudesta sekä asumisyksikön tämän hetkisen tukiasukastoiminnan tilasta. Tämän kyselyn tarkoituksena oli saada tietoa, jonka avulla on mahdollista kehittää tukiasukastoimintaa koskevia työskentelytapoja paremmin kehitysvammaista henkilöä palvelevaksi. Kehitysvammaisten tuettua asumista koskeva aihe on tällä hetkellä ajankohtainen, koska yhteiskunnassa on tavoitteena pitkäaikaisen laitoshuollon purkaminen sekä yksilöllisten asumisratkaisujen luominen ja kehittäminen. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tulisi ottaa myös huomioon asumisratkaisuja suunniteltaessa.

Kyselyyn osallistujiksi valitsin työyksikköni henkilökunnan, koska juuri heidän mielipiteensä, eli kyselystä saatu tulos, vaikuttavat tukiasukastoiminnan kehittämiseen kyseisessä yksikössä. Lähetin työntekijöille sähköpostitse avoimista kysymyksistä koostuvan kyselyn, jonka alussa kerroin sen liittyvän tekeillä olevaan opinnäytetyöhöni. Palautusvaihtoehtoiksi annoin mahdollisuuden lähettää täytetty kaavake takaisin joko sähköpostitse tai anonyymiuden säilyttämiseksi kaavakkeen saattoi tulostaa ja jättää nimettömänä työpaikan toimistossa sijaitsevaan postilokeroon. Palautusaikaa kyselylle annoin kaksi viikkoa. Viikkoa ennen palautusajankohdan umpeutumista lähetin sähköpostin välityksellä muistutusviestin kyselyyn vastaamisesta. Kysely meni kolmelletoista työntekijälle, joista siihen vastasi seitsemän henkilöä. Vastausprosentiksi siis muodostui 54 %. Kyselyn tuloksia ei voi yleistää koko henkilökunnan mielipiteiksi, mutta niitä voi pitää suuntaa antavina.

Opinnäytetyössäni on myös kehitysvammaisten asumisvalmennusta käsittelevä osio, jonka yhteydessä olen esittänyt esimerkin kuvallisen työskentelyn hyödyntämisestä asumisvalmennusprosessissa yhden asukkaan kohdalla. Ennen työskentelyn aloittamista kyseisen asukkaan kanssa selvitin hänelle, kuinka tilanteessa tullaan toimimaan ja kysyin häneltä luvan hyödyntää tilanteessa mahdollisesti syntyviä oivalluksia opinnäytetyössäni. Kerroin hänelle, että tulen käsittelemään asiaa yleisellä tasolla niin, etteivät hänen henkilöllisyytensä eivätkä luottamukselliset asiansa tule julki.

Tapaamisen päätyttyä varmistin asukkaalta vielä uudestaan, että hänen luvallaan saan käyttää tätä tilannetta esimerkkinä opinnäytetyössäni.

3 KEHITYSVAMMAISTEN ASUMINEN

3.1 Kehitysvammaisuuden lyhyt määritelmä

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan alle 18 vuoden iässä syntynyttä älyllisten toimintojen jälkeenjääneisyyttä (Iivanainen 2009). Suomessa kehitysvammaisia on n. 40 000. Kehitysvammaisen henkilön on vaikea ymmärtää ja oppia uusia asioita. Kehitysvammaisuus rajoittaa kuitenkin vain osaa henkilön toiminnoista ja myös kehitysvammaisilla ihmisillä on omat kykynsä ja vahvuutensa. Kehitysvamman aste voi vaihdella vaikeasta vammasta lieviin oppimisen vaikeuksiin. Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä mm. perinteisesti lääketieteen näkökulmasta eli erilaisten diagnoosien kautta tai toimintakyvyn kannalta, jossa tarkastellaan henkilön valmiuksia erilaissa ympäristöissä selviytymiseen. Viime vuosina on enemmän alettu painottaa myös sosiaalista näkökulmaa, jonka mukaan kehitysvamman sijasta henkilöiden mahdollisuuksia rajoittavatkin riippuvuus muista ihmisistä, ennakkoluulot ja syrjintä. (Seppälä & Rajaniemi 2012.)

Kehitysvammaisten asumisen yksilöllisiä ratkaisuja suunniteltaessa on tärkeää tarkastella asiaa juuri sosiaalisesta näkökulmasta. Henkilön diagnoosien tai toimintakyvyn ei pitäisi olla esteenä hänen toiveidensa mukaisen asumisen järjestämiselle. Kuten edellä on todettu, tässäkin asiassa esteenä voivat ennemminkin olla ympäristön ennakkoluulot ja käsitykset siitä, etteivät kehitysvammaiset pysty itse päättämään elämänsä isoista ratkaisuista. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen edellyttävät muutosta yleisessä ajattelutavassa yhteiskunnan jokaisella tasolla sekä riittävän ja yksilöllisen tuen tarjoamista itsenäisen elämän toteuttamiseen.

3.2 Valtioneuvoston periaatepätös

Valtioneuvosto on antanut periaatepäätöksen 21.1.2010 kehitysvammaisten asumista koskevista järjestelyistä vuosina 2010–2015. Tavoitteena on mm. laitospaikkojen nopea, suunnitelmallinen ja hallittu vähentäminen sekä lapsuudenkodista muuttamisen mahdollistaminen tarjoamalla yksilöllisiä asumisratkaisuja. Yksilöllisen asumisen lisäksi tarkoituksena on sekä yhteisössä että yhteiskunnassa edistää kehitysvammaisen henkilön osallisuutta, yhdenvertaisuutta sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tarkoituksena on myös yhteen sovittaa ihmisten ja yhteiskunnan toiveet ja tarpeet, ottaa huomioon kestävä kehitys ja edistää jokaisen mahdollisuuksia elää haluamallaan tavalla. (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2011.)

Henkilön kehitysvammaisuus ei automaattisesti tarkoita sitä, että hänen vammaisuutensa vuoksi tulisi asua yhdessä toisten vammaisten henkilöiden kanssa. Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan henkilöillä, joilla ei ole sellaisia hoidon ja tuen tarpeita, jotka edellyttävät ryhmämuotoista asumista, lähtökohtana tulisi pitää tavallisen asuntokannan hyödyntämistä. Asumismuotoa ja tarvittavia palveluja suunniteltaessa on tärkeää huomioida kehitysvammaisen henkilön ja hänen omaistensa mukanaolo asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumiseksi. (Hynynen & Huhta 2011, 7–8.)

3.3 YK:n vammaisten ihmisten ihmisoikeussopimus ja Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma

YK:n vammaisten ihmisten ihmisoikeuksia käsittelevässä sopimuksessa mainitaan myös henkilön itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden kunnioittaminen sekä oikeus elää yhteisössä yhdenvertaisena toisten kanssa. Vammaisten henkilöiden tulisi saada yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa valita asuinpaikkansa ja asuinkumppaninsa sekä saada valitsemaansa paikkaansa tarvittava tuki ilman, että he olisivat velvoitettuja käyttämään joitain tiettyjä asumispalveluja. Myös koko yhteisölle tarkoitettujen palveluiden tulisi olla vammaisten henkilöiden käytössä heidän tarpeisiinsa vastaten. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2009, 45–46.) Toistaiseksi Suomi ei ole vielä ratifioinut tätä

sopimusta (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n www-sivut 2012). Myös Euroopan neuvoston vammaispoliittisen toimintaohjelman mukaan vammaisia henkilöitä on tuettava elämään mahdollisimman itsenäistä ja täysivaltaista elämää. Itsenäiseen asumiseen tulee liittyä myös mahdollisuus sitä tukevien palvelujen käyttöön, kuten esim. kuljetuspalvelut. Tavoitteiden toteutuminen vaatii yhteiskunnan palvelujen suunnittelemista ja kehittämistä niin, että ne vastaavat myös vammaisten henkilöiden tarpeisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 50–51.)

3.4 Kehitysvammaisten asuminen

Kehitysvammaisten asumisen ja palvelujen järjestämisestä vastaavat kunnat (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2012). Asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden ja oikeuksien toteutuminen tulee ottaa huomioon myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaisesti (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, § 4). Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksen mukaan tavoitteina vammaisten henkilöiden asumisessa on mm., että ”kunnan päätöksenteko, suunnittelu ja toiminta tukevat sosiaalisesti kestävän, oikeudenmukaisen ja elinvoimaisen yhteisön toteutumisesta myös vammaisten ihmisten asumisen näkökulmasta”, ”vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallistumisen esteitä ehkäistään ja poistetaan aktiivisesti” ja ”vammaisneuvosto on osa paikallista vammaisuuden asiantuntemusta. Neuvostojen toimintaedellytyksiä tuetaan ja kehitetään”. Tavoitteena on myös, että kunnassa olisi riittävästi esteetöntä, toimivaa ja muunneltavaa asuntokantaa. Asunnoissa ja niiden ympäristöissä tulisi voida elää myös elämän eri vaiheissa ja niiden tulee antaa henkilölle mahdollisuus yksityiselämään, kotirauhaan sekä yhteisöllisyyteen. Henkilöllä tulisi olla myös mahdollisuus asumiskokeiluun ja muuttovalmennukseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 14–28.) Vaikka asuntoja olisikin saatavilla, ongelmaksi voi usein muodostua se, ettei asumisen onnistumisen kannalta keskeisiä tukipalveluja ole tarjolla riittävästi (Harjajärvi 2009, 24).

Kehitysvammaisten asumisen järjestämisestä tulisi suunnitella ennemminkin heidän vaikutusmahdollisuuksiensa kuin yhteiskunnan rakenteiden kautta. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, että kehitysvammaisille henkilöille annetaan mahdollisuus

tehdä heidän asumistaan ja elämistään koskevia valintoja. Kehitysvammaisten elämää koskevia asioita on perinteisesti käsitelty erityishuollon kysymyksinä ja niitä on ratkaistu erityispalveluilla. Normaalien palveluiden käyttämättä jättäminen ei ole taloudellisesti kannattavaa ja se osaltaan eristää kehitysvammaisia henkilöitä normaalista yhteisöstä. Erityisosaamistakin tarvitaan, mutta lisäksi tulisi kehittää kehitysvammaisten elämää lähiyhteisössä tukevia palvelumalleja. (Hintsala & Ahlstén 2011, 19.)

Asumisjärjestelyjä suunniteltaessa tulisi muistaa yksilöllisyyden huomioon ottaminen ja pohtia sitä, kuinka moni oikeasti tarvitsee ympärivuorokautista apua vai voisiko tuen tarpeisiin vastata toisenlaisella ratkaisulla. Huomioitava olisi myös se, vaikka henkilöllä olisikin tarvetta ympärivuorokautiseen apuun, onko ainut ratkaisu asua yhteisöllisesti asumispalveluyksikössä? Riittävä tukipalvelujen saaminen ei saisi olla rajoittavana tekijänä asumismuodon valinnassa. (Harjajärvi 2009, 53–54.)

Kehitysvammainen henkilö on oma yksilönsä samalla tavoin kuin kuka tahansa ihminen ja hänenkin asumistarpeensa kartoituksen taustalla tulisi olla yksilölliset toiveet ja tarpeet. Asumisen järjestämisessä tulisi huomioida mm. ikä, sukupuoli, persoonallisuus, toimintakyky, tuen tarve, elämäntilanne ja tulevaisuuden toiveet. Tyyppillistä on, että kehitysvammaisten asumispalveluja järjestettäessä huomio keskittyy henkilön toimintakykyyn enemmän kuin yksilöllisiin näkökulmiin. Elämänkaaren eri vaiheet jäävät helposti huomioimatta. Asumiseen kohdistuvat tarpeet voivat olla erilaisia lapsuudenkodista pois muutettaessa, parisuhteessa eletessä tai ikäännyttyä. Tuen tarpeet eivät siis ole pysyviä, vaan elämänmuutosten myötä niissä voi tapahtua nopeitakin muutoksia. Asumisen laadukkuudesta voidaan puhua silloin, kun kehitysvammainen itse kokee asuntonsa kodikseen ja kun elämänlaatuun vaikuttavat seikat, kuten turvallisuus, yksityisyys, itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, toteutuvat hänen elämässään. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 143–144; Harjajärvi 2009, 18.)

Kun puhutaan kehitysvammaisten asumisesta ja sen laadusta, tulee huomioida, että koti on omannäköinen, yksityinen ja turvallinen paikka, jossa voi vaikuttaa omiin asioihinsa. Sinne ei ole kenelläkään oikeutta tulla ilman asianomaisen henkilön lupaa. Kodista puhuttaessa ei tulisi käyttää esim. sanoja laitos, solu, yhteinen päiväoh-

jelma tai kodinomaisuus. Koti on koti, jota kuvaavat aivan toisenlaiset sanat, kuten makuuhuone, keittiö tai avain. Puhutulla kielellä on suuri merkitys siihen, minkälaisia mielikuvia asumisesta luodaan. (Ekmark, Heiniluoma, Huotari, Leino & Puranen 2010, 21.) Itse olen huomannut, että tuetussa asumisessa asuvien henkilöiden kodeista puhutaan hyvin usein vain tukiasuntoina. Sitähän ne ovatkin henkilökunnalle, mutta asukkailleen ne ovat koteja. Sellaisina myös ammattihenkilöstön tulisi ne nähdä ja toimia niin, että kunnioittaa myös kehitysvammaisen kotia. Hänen kotinsa tulisi olla myös paikka, jossa hänellä itsellään on valta päättää, millaista elämää siellä viettää.

Asuntojen ja tuetun asumisen tarvetta tulevaisuudessa lisäävät mm. lapsuudenkodeista poismuuttavien kehitysvammaisten määrä heidän vanhempiensa ikääntyessä sekä yleinen eliniän piteneminen. Asuntoja tullaan tarvitsemaan nykyistä suuremmalle henkilömäärälle. Asumistarpeisiin vaikuttavat myös lisääntynyt tietoisuus vammaisten oikeuksista ja mahdollisuuksista, henkilöiden itsensä ja heidän omaistensa tekemät valinnat sekä kansainväliset esimerkit. (Ympäristöministeriö 2009, 10.) Uudemaan erityispalvelun kuntayhtymän teettämän selvityksen mukaan myös kuntien tiukasta taloustilanteesta johtuen lievästi ja keskivaikeasti kehitysvammaiset henkilöt käyttävät tulevaisuudessa enemmän yleisiä asumispalveluja. Normalisaation ja integraation periaatteiden vakiintuminen vaikuttavat myös asumisratkaisujen toteuttamiseen. (Karnell 2004, 5.)

4 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

4.1 Lakipohja

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia käsittelevän lain pykälien 8 ja 9 mukaan ”sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden

suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.” (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, 8 ja 9 §.) Myös vammaispalvelulain ja -asetuksen ensimmäisessä pykälässä todetaan, että ”lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä ” (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380, 1 §).

4.2 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus on yksilön oikeutta määrätä omasta elämästään ja sitä koskevien päätösten toteuttamisesta. Se vaatii henkilöltä edellytyksiä ja kykyä hallita itseään sekä toisaalta kykyä harkittuihin, itsenäisiin päätöksiin ja tekoihin. Itsemääräämisoikeus edellyttää myös kykyä toimia niin, etteivät ulkoiset tekijät vaikuta yksilön tahdonmuodostukseen. Jotta asiakas pystyy muodostamaan oman mielipiteensä, on hänen ymmärrettävä myös asian kannalta tärkeät erilaiset vaihtoehdot siten, että hän osaa arvioida niiden mahdolliset seuraukset ja pystyy myös päättämään niiden perusteella asiassa tehtävän ratkaisun merkityksen. (Ahola & Konttinen 2009, 8-9.)

Vammaiselle henkilölle tulee luoda aito mahdollisuus vaikuttaa omien palveluidensa ja tukitoimiensa suunnitteluun niin, että niistä muotoutuisi sellaiset, mitkä parhaiten edistäisivät hänen itsemääräämisoikeutensa toteutumista ja lisäisivät hänen mahdollisuuksiaan toimia ja osallistua yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Erityisesti huomiota itsemääräämisoikeuden toteutumiseen on kiinnitettävä silloin, kun on kyse sellaisista palveluista tai tukitoimista, jotka vaikuttavat vammaisen henkilön henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden, turvallisuuden tai yksityisyyden suojan toteutumiseen. (Ahola & Konttinen 2009, 9.) Itsemääräämisoikeuden toteutuminen arjen kontakteissa toisten ihmisten kanssa edellyttää mm. lähityöntekijän ja kehitysvammaisen asiakkaan välisen valtasuhteen ja monessa kohtaa lähityöntekijän työhön kohdistuvien vaatimusten ja odotusten muuttumista. Kehitysvammaisen henkilön kanssa työskentelevillä tulisikin olla hyvät psykososiaaliset taidot, kyky jättää omat

mielipiteet taka-alalla ja taitoa neuvoa, ohjata ja tarjota tietoa tukeakseen kehitysvammaisen asiakkaan omia päätöksiä. (Vesala 2009.)

Itsemääräämisellä tarkoitetaan siis todellista valinnanmahdollisuutta, se on päätösten tekoa ja niiden harjoittamista. Se sisältää myös mahdollisuuden ja luvan epäonnistua ja sen kautta kokemuksista oppimisen. Tähän liittyy myös harkittujen riskien ottoa, mitään ei saavuteta, jollei uskalleta yrittää. Itsemääräämisoikeuteen liittyy myös velvollisuuksia ja vastuuta omasta toiminnasta. Itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi moni henkilö voi tarvita apua oman päätöksenteon harjoittamiseen ja sen toteutumiseen. Tällöin voidaan puhua tuetusta päätöksenteosta.

4.3 Tuettu päätöksenteko

Yksi keskeisimpiä tuen tarpeita kehitysvammaisilla henkilöillä on saada riittävää tukea omaa elämää koskevien päätösten ja valintojen tekoon. Lähtökohtana tuetussa päätöksenteossa on kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja hänen oikeutensa saada tukea päätöksensä tekemiseen. Apua voidaan tarvita mm. vaikeiden asioiden selventämisessä, erilaisten palvelujen ja tukien hakemisessa, asumismuodon valinnassa, arkipäivän ongelmien ratkaisuihin sekä valintojen ja ratkaisujen hyvien ja huonojen puolien vertailussa. Tuettu päätöksenteko kannustaa ja rohkaisee henkilöä oman elämänsä valintojen ja päätösten edessä. Tuetussa päätöksenteossa kehitysvammaisella on apunaan yksi tai useampi henkilö, jotka voivat olla läheisiä, viranomaisia tai tuttuja henkilöitä. Avuntarvitsijan pulmat voivat vaihdella paljon ja silloin usean eri henkilön käyttäminen voi olla hyödyllistä. Samalla varmistuu myös se, ettei yhdellä ihmisellä ole liiallista vaikutusta kehitysvammaisen päätöksentekoon. Tukihenkilöiden ei ole tarkoitus päättää asioita kehitysvammaisen puolesta, vaan olla nimenomaan apuna päätöksenteossa. (Harjajärvi 2012.)

Kehitysvammaisen itse määrittelee, missä asioissa haluaa häntä autettavan. Päätöksentekoa voidaan tukea monilla tavoin. Esimerkiksi apua voidaan antaa etsimällä tietoa ja vaihtoehtoja asioista ja selvittää niitä asiakkaalle selkokielellä. Tukea voidaan tarvita myös henkilön toiveiden selvittämisessä ja niiden kertomisessa eteenpäin, jotta ne voidaan huomioida päätöstentekotilanteissa. Vaativien, elämän isoja asioita

koskevien päätösten tekemisessä tarvitaan vahvaa tukea sekä myös suojelua oman päätöksenteon negatiivisilta vaikutuksilta. On myös varmistettava, ettei henkilö joudu millään muotoa toisten hyväksikäyttämäksi. Pienempien asioiden ollessa kyseessä on tärkeää, että kehitysvammaisen saa koetella rajojaan ja tehdä myös virheitä. Riskien ottoa ei aina tarvitse vältellä, mutta riskien on pysyttävä hallinnassa. Riskien otto mahdollistaa itsenäistymisen, itseluottamuksen lisääntymisen ja vastuunoton oman elämän kulusta. Tärkeää tuetun päätöksenteon onnistumisessa on luottamus apua tarvitsevan ja sitä antavan henkilön välillä. (Keski-Korhonen 2011.) Tuettujen päätöksien tekeminen edellyttää myös kehitysvammaisen lähipiirin taitoa tunnistaa hänen kykynsä tehdä omia päätöksiä (Inclusion-Europen [www-sivut](http://www.inclusion-europe.eu) 2012).

Jollei kehitysvammaisella ole ollut aiemmin mahdollisuutta vaikuttaa päätöskentteeseen, hän ei ole voinut oppia tekemään elämäänsä koskevia päätöksiä. Asiat ovat vaan tapahtuneet ja hän sopeutunut siihen, mitä vastaan on tullut. Omilla mielipiteillä ei välttämättä ole ollut mitään merkitystä. Luottamuksen syntyminen omiin kykyihin ja vaikutusmahdollisuuksiin voi kestää pitkän ajan ja edellyttää myös luottamuksen syntymistä päätöksissä tukeviin henkilöihin. Päätöksentekoa opeteltaessa henkilölle on tarjottava jatkuvasti mahdollisuuksia tehdä valintoja ja luotava niistä sellaisia, että niissä on mahdollisuus myös onnistua. Prosessi voi olla pitkä ja sitä ei voi kiirehtiä, mutta harjoittelun tuloksena kehitysvammaisen elämänlaatu voi kohentua huomattavasti. (Hintsala & Rajaniemi 2010, 10.)

Tuetussa päätöksenteossa on siis tärkeää, että kehitysvammaiselle selvitetään tarkasti ja niin, että hän oikeasti ymmärtää, mistä asioissa on kyse. Tärkeää on tuoda esille erilaisia vaihtoehtoja ja kertoa, mitä seurauksia niiden valitsemisella on. Apuna asioiden selventämisessä voi tarvittaessa käyttää esim. kuvia tai muita puhetta tukevia kommunikaatiomenetelmiä. Tukihenkilön on tarkoitus olla nimenomaan tukena ja apuna, ei päättämässä kehitysvammaisen puolesta. Tuettua päätöksentekoa on hyvä harjoitella pienten asioiden parissa, ennen suuria, elämänmuutoksia koskevia päätöksiä. Silloin sekä asiakas että tukihenkilö pystyvät harjoittelemaan päätöksentekoa ja löytämään oikeanlaisen tavan toimia. Päätöksenteossa tukena olevien henkilöiden on myös hyvä tiedostaa omat arvonsa ja asenteensa, jotka voivat vaikuttaa prosessin kulkuun. Tärkeää on osata miettiä asioita kehitysvammaisen henkilön elämänlaadun

kannalta ja osata jättää mahdolliset omat rajoittavat ja epäilevät henkilökohtaiset mielipiteet taka-alalle.

Hoivan ja huolenpidon kulttuuri perustuu usein ajatukselle, että kehitysvammaisten kanssa työskentelevät kokevat tehtäväkseen suojella heikompiaan. Kuvitellaan, että tiedetään minkälaista elämää kehitysvammaiset haluavat elää. Tästä seurauksena sor-rutaan usein ylisuojelamiseen ja aikuisille ihmiselle luodaan sääntöjä, joiden tarkoi-tuksena on turvallisuuden lisääminen. Sääntöjä luomalla usein kuitenkin estämme tai kiellämme kehitysvammaisia henkilöitä tekemästä asioita ja rajoitamme heidän va-linnanmahdollisuuksiaan turvallisuusnäkökohtiin vetoamalla. Hyvä elämä koostuu vapaudesta ja turvallisuudentunteesta, ei pelkästään jälkimmäisestä. Liiallisella ra-jottamisella saatamme estää ihmisiä oppimasta uusia asioita tai ottamasta vastuuta elämästään. Vaaroihin varautumisessa asioiden kieltäminen ei kuitenkaan ole ratkai-su, vaan tilalle on löydettävä toisenlaisia keinoja riskien käsittelemiseen ja hallitse-miseen. (Konola 2011.)

Kehitysvammaisen henkilön omien päätösten tukeminen voi olla henkilökunnalle joskus vaikeaa, koska se kokee olevansa vastuussa myös asiakkaidensa turvallisuus-teen liittyvistä seikoista. Tasapainon löytäminen valinnan vapauden, riskien sallimi-sen ja turvallisuuden välillä voi olla haastavaa. Toimintatapojen muuttaminen vaatii omien asenteiden ja toimintamallien kriittistä tarkastelua ja uskallusta tehdä kokeilu-ja ja taitoja löytää uudenlaisia ratkaisuja asioihin.

4.3.1 LOVIT–menetelmä

Päätöksenteon tukemisessa, toisen henkilön kuuntelemisessa ja hänen mielipiteiden-sä selvittämisessä on vuorovaikutuksella tärkeä merkitys. Apuna voidaan käyttää mm. Tikoteekin OIVA–hankkeessa koottua LOVIT–menetelmää, jonka avulla tukea antavat henkilöt voivat kehittää vuorovaikutustaitojaan. LOVIT–menetelmän mu-kaan kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevat vastavuoroinen läsnäolo, odottami-nen ja tilan antaminen toisen aloitteille, kumppanin kommunikointiin vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen kumppanin kommunikointitarpeita vastaavaksi sekä se, että tarkistetaan, onko yhteisymmärrys saavutettu. (Papunetin www-sivut 2012.)

Vastavuoroisesta läsnäolosta kertovat mm. hymy, rauhallisuus, samalle tasolle asettuminen, katsekontaktin hakeminen, yhdessä tekeminen ja kumppaniin keskittyminen. Odottamista voidaan ilmaista hiljaa olemisella, odottavalla ja avoimella ilmeellä toiminnan pysäyttämällä ja ajan antamisella toisen henkilön vastaukselle. Vastaaaminen ilmentyy toisen osapuolen aloitteiden huomaamisella ja niihin reagoimisella sekä ilmauksen tulkitsemisella sanallisesti tai eleiden avulla. Ilmaisun mukauttaminen tarkoittaa selkeän ja yksinkertaisen kielen käyttöä, yhdestä asiasta kerrallaan puhumista, tarvittaessa asian toistamista, toisen henkilön kommunikointikeinon omaksumista, käsitteiden konkretisoimista ja tarvittaessa puhetta tukevien kommunikointikeinojen käyttämistä. Tarkistaminen on tulkintaehdotuksen tarjoamista vastapuolelle, asian nimeämistä, vuorovaikutuskumppanin havainnoimista tulkintaehdotuksen jälkeen, varmentavien kysymysten esittämistä ja vahvistuksen pyytämistä. (Papunetin www-sivut 2012.)

4.4 Kehitysvammaisten oma näkökulma

Me itse ry on kehitysvammaisten oma yhdistys, joka puolustaa kehitysvammaisten ihmisten oikeuksia ja tukee vammaisten osallistumista yhteiskunnan toimintaan tasa-arvoisina kansalaisina. Yhdistyksen kannanotto kehitysvammaisten ihmisten asumiseen on, että *”Jokaisella täytyisi olla oma koti, jossa on omat huonekalut, itse valitut värit, tavarat ja oma sänky”*. Me itse ry on antanut myös julkilausuman ihmisoikeuksista (2008), jonka mukaan mm. kehitysvammaisten hyvä elämä muodostuu samanlaisista asioista kuin kaikkien muidenkin ihmisten ja ettei vammaisuus ole este elää hyvää elämää. Heidän mukaansa *”Henkinen hyvinvointi koostuu siitä, että päättöksenteko omista asioista on kehitysvammaisella ihmisellä itsellään ja siitä, että kysytään, mikä on kehitysvammaisen ihmisen oma mielipide”*. (Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut 2012.)

Me itse ry on antanut myös asumispoliittisen julkilausuman, jonka mukaan mm.

- *”Jokaisella henkilöllä tulee olla oikeus omaan nimeen oversa”*
- *”Meidän asuminen tulee suunnitella samoin kuin kaikkien muidenkin kansalaisten”*

- *”Haluaamme yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia asumiseen, emme massa-vaihtoehtoja”*
- *”Kaikki muutot tulee valmistella huolella ja yksilöllisesti”*
- *”Meillä on oikeus valita asuinpaikkakuntamme”*
- *”Haluaamme koteihimme avustajia, emme hoitajia”*

(Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut 2012.)

Kehitysvammaiset kokevat usein itse, että esim. asumisyksiköissä on sääntöjä ja rutiineja, joihin he eivät itse voi vaikuttaa. Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymän tekemässä tutkimuksessa tuli esille asioita, jotka toistuvat usein kysyttäessä kehitysvammaisilta itseltään heidän ajatuksiaan asumisestaan. Esille nousevat mm. kysymykset siitä, milloin vieraat voivat käydä heitä tapaamassa, voiko asumisyksikköön tulla yövieraita, omaan asuntoon toivottiin pientä keittiötilaa, omista vapaa-ajan menoista tulisi saada itse päättää, kotiintulo- ja ruokailuajoissa pitäisi joustaa ja ohjaajat eivät saisi liikaa päättää heidän asioistaan. Kehitysvammaisten mielestä myös omassa kodissa tulisi saada olla rauhassa ja ilman valvontaa, jollei se ole aivan välttämättöntä. Siellä voisi käydä vieraita silloin kun itse haluaa ja ruokailla ja sauna voisi myös silloin, kun se itselle parhaiten sopii. (Hintsala 2008, 16–20.) Tärkeänä pidetään mm. myös sitä, että on päätäntävalta omista asioista, mahdollisuus kuunnella musiikkia ja valvoa pitkään. (Kekki 2011.)

Työssäni asumisyksikön ohjaajana olen kohdannut täysin vastaavanlaisia haaveita ja kommentteja. Perusteluksi toiveesta omasta kodista ensimmäiseksi nousee hyvin usein unelma omasta rauhasta ja hiljaisuudesta. Siitä, että saa tehdä asioita omalla tavallaan kenenkään häiritsemättä. Omista asioista päättäminen koetaan myös erittäin tärkeäksi. Omaan kotiin voi kutsua vieraita pyytämättä siihen lupaa keneltäkään ja omista menoistaan ei tarvitse olla jatkuvasti ilmoittamassa henkilökunnalle. Nämä seikat ovat loppujen lopuksi pieniä asioita, mutta niillä on suuri merkitys kehitysvammaisten elämälaadun paranemiseen sekä myös itsetunnon kohoamiseen. Olenkin usein pysähtynyt miettimään, mikä tarkoitus kaikilla säännöillä on, joita asumisyksiköissä luodaan. Vaikka tavoitteena on yksilöllisen elämän mahdollistaminen ja sen eteen tehdään töitä, niin monessa kohtaa arjessa kehitysvammaisten elämälle luodaan ulkoapäin erilaisia rajoitteita. Yhteisöllisesti asuttaessa, esim. asumisyksikössä, arjen sujumisen kannalta on oltava tietyt rajat, joiden puitteissa toimitaan, mutta elämä ei

silti saisi muodostua sellaiseksi, että kaikkien yksikön asukkaiden tulisi elää samanaista elämää. Yksilöllisillä ratkaisuilla ja joustavuudella voidaan tukea henkilöä hänen tarpeidensa mukaisesti ja tehdä hänen elämästään laadukkaampaa.

5 TUETTU ASUMINEN

Tuettu asuminen tarkoittaa kehitysvammaisen henkilön tukemista hänen asumisessaan omassa kodissaan sekä myös osallistumisessa ympäröivän yhteisön toimintaan. Koska asukkaan tukeminen on kokonaisvaltaista, voidaan puhua myös tuetusta elämästä. (Oma ovi, oma tuki 2008, 5.) Tukiasumisessa tuetaan asukasta hyödyntämään omia taitojaan ja voimavarojaan ja tarjotaan hänelle riittäviä tukipalveluja, jotta hän kykenisi itsenäiseen elämään omassa kodissaan. Tukiasukas asuu yleensä vuokrasuhteessa. Asunnon vuokranantaja voi toimia esim. kunta tai yksityinen vuokranantaja. Esimerkiksi Kehitysvammaisten palvelusäätiö voi ostaa osakkeen ja vuokrata sen edelleen asunnon tarvitsijalle.

Tuetun elämän lähtökohtana pidetään asunnon ja tarvittavien palvelujen eriyttämistä toisistaan. Kehitysvammaisen voi asua vuokrasopimussuhteessa ja saada tarvitsemansa tuen erillisenä, joustavampana, asumismuodosta riippumattomana palveluna. Tällöin mahdollistuu myös palvelun tarjoajan vaihtaminen ilman, että kehitysvammaisen henkilön tarvitsisi muuttaa pois omasta kodistaan tai hän voi muuttaa ja saada tarvitsemansa palvelut mukaansa uuteen kotiin. Vuokrasopimussuhteessa asuvan oikeusturva vahvistuu, asunnosta tulee koti, johon henkilöllä on täydet oikeudet ja jossa hänellä itsellään on valta päättää asioista. Asumispalvelujen lisäksi kehitysvammaisten elämään täytyy sisältyä palveluja myös muilta elämän osa-alueilta. Heillä on oltava mahdollisuus tehdä työtä, opiskella ja viettää vapaa-aikaa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kaikkien palvelujen täytyisi tukea kotona asumisen tavoitetta, yhteiskunnan palveluja tulisi kehittää esteettömiksi ja osallistaviksi. (Oma ovi, oma tuki 2008, 6–9.)

Tuettu asuminen luo mahdollisuuden kehitysvammaisen henkilön itsenäiseen elämään ja toimintaan arjessa. Asukkaalle tulee sekä mahdollisuus että myös vastuu huolehtia itse esim. itsensä ja kotinsa siisteydestä, ruokailuistaan ja asioimisesta kotinsa ulkopuolella. Asukas saattaa myös tarvita tukea näiden asioiden hoidossa ja silloin hänelle tulee sitä järjestää. Tuen tarvetta voi ilmetä myös esim. raha-asioiden hoitamisessa, virallisten papereiden täyttämässä, sosiaalisten suhteiden luomisessa, terveydenhoidollisissa tilanteissa ja kaikenlaisten ennalta arvaamattomien asioiden hoitamisessa. Jokaisen muuttajan tuen tarpeiden kohteet tulee määritellä erikseen ja kohdentaa tuki niille osa-alueille, joilla sitä tarvitaan. Tuen tarpeiden kohteita tulee säännöllisesti tarkastella ja arvioida, onko niissä tapahtunut muutoksia ja tarvitseeko tukea kohdentaa jatkossa kenties jollekin muulle osa-alueelle.

Vaikeammin kehitysvammaiset asuvat Suomessa pääsääntöisesti autetuissa asumisyksiköissä tai laitoshoidossa. Tulevaisuudessa heillekin tulisi tarjota mahdollisuutta toisenlaiseen asumismuotoon. Esimerkiksi Ruotsissa vaikeasti vammaisille henkilöille on luotu asumisratkaisuja, joissa henkilö voi asua omassa asunnossaan ja hän saa kotiinsa kaiken tarvitsemansa avun. Asunnot sijaitsevat normaalin asutuksen keskellä. (Hintsala & Ahlström 2011, 19.) Vaikeasti vammaisten henkilöiden kohdalla ajatus itsenäisestä asumismuodosta saa entistä herkemmin aikaan epäilyksiä asumisen onnistumisesta. Pelätään mm. kehitysvammaisen heitteille jäämistä ja yksinäisyyttä itsenäisen elämän varjolla. Tavoite itsenäisyydestä ja toisista riippumattomasta elämästä eivät kuitenkaan tarkoita, että henkilön täytyisi suoriutua arjestaan täysin itsenäisesti ilman minkäänlaista tukea. Itsenäisellä elämällä tarkoitetaan ennemminkin valinnanmahdollisuuksien ja päätäntävällän lisäämistä asioissa, joissa se kyseessä olevan henkilön kohdalla on mahdollista. Itsenäinen asuminen voi olla myös yhdessä asumista itse valittujen asuinkumppanien kanssa, jotka kaikki ovat tehneet saman päätöksen asumisestaan. Yksin asuminen ja yksinäisyys eivät tarkoita samoja asioita, mutta riski yksinäisyyteen on olemassa ja se on myös tiedostettava kehitysvammaisen palvelujen kokonaisuutta suunniteltaessa. (Oma ovi, oma tuki 2008, 8–9.)

Haasteita itsenäisen asumisen toteutumiselle ovat esimerkiksi lähipiirin pelot ja uskomukset ja tuen tarpeen arvioinnin puutteellisuus. Joissakin kunnissa tarvittavan tuen aliresursointi voi johtaa läheisten kuormittumiseen. Useissa tilanteissa on myös rajalliset mahdollisuudet kokeiluihin ja mahdollisten epäonnistumisten jälkeen uudel-

leen kokeiluihin. Haasteena voi myös olla tuen kohdentumattomuus ja yksipuolisuus. Pelkkä kotiapu ei välttämättä riitä ja osassa tapauksissa sitä ei välttämättä edes tarvita. Tarvetta voisi ennemminkin olla sosiaalisen ja emotionaalisen tuen alueilla, mutta etenkin iltaisin ja viikonloppuisin sen saaminen voi olla mahdotonta. Tukea tarvittaisiin myös osallistumiseen ja ihmissuhteisiin liittyvien ongelmien ratkaisuun. Tarjolla olevan tuen rakenteet ovat usein niin joustamattomia, etteivät ne kykene vastaamaan henkilöiden muuttuviin elämäntilanteisiin. (Kekki 2011.) Tuetussa asumismuodossa asuvilla kehitysvammaisilla tuen tarpeet korostuvat usein juuri mielialan, psyykkisen hyvinvoinnin ja sosiaalisten suhteiden alueilla. Tuen tarpeiden tunnistaminen ja ratkaisumallien löytäminen näillä osa-alueilla on edellytys kehitysvammaisten tuetun asumisen yleistymiselle. (Kehitysvammaliiton www-sivut 2012.)

Kehitysvammaisten itsenäistyminen voi olla toisinaan vanhemmille vaikea hyväksyä, mutta on myös tilanteita, joissa vanhemmat voivat olla kehitysvammaisten parissa työskentelevää henkilökuntaa valmiimpia tukemaan lastensa itsenäisen elämän aloittamista. Monet vanhemmat arvostavat kehitysvammaisen itsemääräämistä ja ovat valmiita ottamaan riskejä sen toteutumiseksi. Esim. he pitävät tärkeänä rahan käytön harjoittelemista, vaikkei se aina sujuisikaan suunnitellulla tavalla. Työntekijät saattavat olla myös vanhempia huolestuneempia yksin asuvan sosiaalisesta syrjäytymisestä. Huoli on usein ollut turha ja henkilön taidot ovat kasvaneet itsenäisen asumisen edellyttämälle tasolle. (Vaitti 2009, 14.)

Nykypäivänä voimakkaasti toteutettavat normalisaatio- ja integraatiotavoitteet voivat aiheuttaa vastustusta kehitysvammaisten henkilöiden naapurustossa ja he saattavat pyrkiä suojaamaan yksityisyyttään luomalla näkymättömiä raja-aitoja itsensä ja kehitysvammaisten henkilöiden välille. Tämä johtaa helposti kehitysvammaisten sosiaaliseen eristämiseen. Jollei asumisratkaisuja ole tehty huolellisesti suunnittelella ja tarvittavia palveluja mietitty tarkasti, voi asuminen odotusten vastaisesti muodostua-kin vain osaksi laitoshuoltoa, joka on vain rakennettu yhteiskunnan sisälle. (Kaski 2011, 15.) Kehitysvammaisen henkilön siirtyminen itsenäiseen asumiseen edellyttää myös asiakaslähtöisen työskentelymallin sisäistämistä jokaisella organisaation tasolla. Kehitysvammainen on oman elämänsä päämies ja työntekijöiden tarkoituksena tulisi olla tukena ja apuna päämäärien saavuttamisessa. (Hintsala 2008, 7.)

5.1 Aktiivisen tuen malli

Yksilökeskeinen aktiivisen tuen malli liittyy siirtymään laitosrakenteesta pienempiin ja yksilöllisempiin asumisen ja elämisen ratkaisuihin. Aktiivisen tuen mallissa on pääasiassa kysymys työskentelytavasta, jonka tarkoituksena on kannustaa henkilöä tekemään asioita mahdollisimman paljon itse ja tukea häntä osallistumaan kaikkiin tarjolla oleviin toimintoihin ja suhteisiin. Tavoitteena on tukea kehitysvammaisen onnistunutta osallistumista merkitykselliseen toimintaan sekä ihmissuhteisiin ja käyttää osallistumista keinona saavuttaa yksilön elämänlaatua parantavia tavoitteita. Yksilökeskeisen aktiivisen tuen peruseriaatteet ovat:

- 1) Jokaisessa hetkessä on mahdollisuus
- 2) Vähän ja usein
- 3) Asteittainen apu ja tuki takaavat onnistumisen ja
- 4) Valinnan ja hallinnan maksimointi

(Kekki 2011.)

Ensimmäisen periaatteen mukaan on tarkoitus osallistua uusin ja luovin tavoin kaikeen, mitä tapahtuu tässä ja nyt. Monipuolinen arki muodostuu sekä vanhoista tutuista toiminnoista että uusista, erityisistä kokemuksista. ”Vähän ja usein” periaate pohjautuu käsitykselle, että monilla kehitysvammaisilla voi olla huonoja kokemuksia osallistumisesta, mikä rajoittaa usein osallistumisinnostusta. Onkin tärkeää luoda kokemuksia siitä, että osallistuminen on palkitsevaa ja siihen on tarjolla oikeanlaista tukea. Usein toistuvat mahdollisuudet uusien asioiden kokeilemiseen kehittävät usein henkilön taitoja ja saavat kiinnostuksen heräämään uusia asioita kohtaan. Kolmannen periaatteen mukaan henkilökunnan tärkein tehtävä on osallistumisen mahdollistaminen vamman asteesta tai tuen tarpeen määrästä riippumatta. Henkilökunnan tehtävänä on myös tunnistaa ja käyttää erilaisia avun ja tuen menetelmiä. Valinnan ja hallinnan maksimoinnissa tavoitteena on tukea henkilöitä itse valitsemiinsa toimintoihin, jotka ovat heille mielekkäitä. Kun henkilöä tuetaan uusien asioiden kokeilemisessa vähitellen ja riittävän usein, myös taito tehdä valintoja kehittyy samalla. (Kekki 2011.)

5.2 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun lähtökohtana on, että kehitysvammaisella henkilöllä on samat oikeudet, velvollisuudet ja valinnanmahdollisuudet elämässään kuin kaikilla muillakin ihmisillä. Siinä huomioidaan henkilön omat näkemykset siitä, kuinka hän haluaa elämäänsä elää ja millaista tukea hän siihen tarvitsee. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa voidaan pohtia henkilön tämänhetkistä elämäntilannetta ja sitä, minkälaista hän haluaisi elämänsä tulevaisuudessa olevan. Apuna suunnittelussa voidaan käyttää mm. erilaisia karttoja ja polkuja. Yksilökeskeisyys on vastakohta järjestelmäkeskeisyydelle, jossa asiantuntijat usein päättävät kehitysvammaisille tarjottavista tuista ja palveluista eli ihmiset sijoitetaan jo valmiina olevien palvelujen piiriin. Kehitysvammaisten ongelmat ratkaistaan heidän puolestaan ja tuetaan heitä toimimaan valtaväestön luomien odotusten ja sääntöjen mukaisesti. Vaikka asiantuntijoiden työ olisi laadukasta ja tasapuolista, se voi kuitenkin rajoittaa kehitysvammaisten mahdollisuuksia elää tavallista elämää. Yksilökeskeisessä suunnittelussa valta valita ja tehdä päätöksiä siirtyy kehitysvammaisille itselleen. Itsenäisyyttä korostetaan, mutta sillä ei tarkoiteta sitä, että henkilön tulisi pärjätä yksin elämässään. Hänen tulee saada tukea tärkeistä asioista päättämiseen ja niiden toteuttamiseen. (Hintsala & Rajaniemi 2010, 8–9.)

5.3 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtainen apu on yksi muoto, jolla voidaan tukea vaikeasti kehitysvammaisen henkilön itsenäistä elämää. Vuonna 2009 voimaan tulleen uudistuneen vammaispalvelulain tarkoituksena on entisestään lisätä vaikeavammaisten henkilöiden itsenäisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta sekä edistää yhdenvertaisuutta sekä muita perus- ja ihmisoikeuksia. Lain mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Henkilökohtaisen avun edellytyksenä on henkilön vaikeavammaisuus ja hänen on kyettävä määrittelemään itse avun sisältö ja toteutustavat. Hän voi kuitenkin saada apua tähän.

Henkilökohtainen apu kohdistuu niihin asioihin, joita vammaisen henkilö ei pysty vammansa tai sairautensa vuoksi itse tekemään. Avun tarkoituksena on auttaa henki-

löö toteuttamaan omia valintojaan päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Päivittäisiä toimia, sekä työtä ja opiskelua, varten henkilökohtaista apua on tarjottava riittävästi vammaisen henkilön tarpeiden mukaan. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalista vuorovaikutusta varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei vähäisempi tuntimäärä riitä turvaamaan välttämätöntä avuntarvetta. Henkilökohtaista apua järjestettäessä on huomioitava aina henkilön itsensä mielipiteet ja toivomukset siitä, kuinka hän haluaa avun toteutettavan. Tuen on edistettävä itsenäisen elämän toteutumista ja yhdenvertaista oikeutta elää yhteisössä samanarvoisena muiden ihmisten kanssa. Henkilökohtainen apu voidaan toteuttaa kolmella tavalla: vammaisen henkilö voi itse palkata ja toimia avustajan työnantajana, kunta voi antaa palvelusetelin avustajan hankkimista varten tai kunta hankkii avustajapalveluja ostopalveluna, järjestää palvelun itse tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2009.)

5.4 Riskiarviointi

Riskien hallinta ja positiivinen arviointi edesauttavat kehitysvammaisen henkilön omien toiveiden mukaisen elämän toteutumista. Riskien arvioinnin avulla voidaan auttaa kehitysvammaista hänen unelmiensa toteuttamisessa. Arvioinnin avulla voidaan auttaa tunnistamaan henkilölle tärkeitä asioita ja etsimään niihin ratkaisuja. Kehitysvammaisilla, yhtäläillä kuin kaikilla muillakin ihmisillä, on samanlaisia toiveita ja unelmia ja myös heidän elämäänsä kuuluu vaikeuksia ja epäonnistumisia, kuten myös riemua onnistumisista ja uusien asioiden oppimisesta. Yksilölähtöisen riskeihin suhtautumisen näkökulmasta henkilön on oltava keskiössä, läheiset ovat prosessissa mukana kumppaneina, keskitytään siihen, mikä henkilölle itselleen on tärkeää, tarkoituksena on rakentaa suhteita yhteisöön, tukena toimivilla henkilöillä on oltava valmiutta työskennellä perinteisten palveluiden rajojen ulkopuolella ja kehitysvammaista on kuunneltava ja opeteltava yhdessä uusia asioita. (Konola 2011.)

Riskiarviointia voidaan käyttää apuna myös silloin, kun henkilö itse tai hänen lähipiirinsä on huolissaan asian toteuttamisen turvallisuudesta. Riskiarviota tehdessä voi

pohtia, mikä asiassa voi mennä pieleen, onko asiassa jotain henkilölle itselle tai hänen ympäristölleen vaarallisia seikkoja, onko riskin toteutumisen mahdollisuus suurempi jossain tietyssä paikassa tai tiettyyn aikaan ja mitä henkilö itse tai muut voivat tehdä riskin pienentämiseksi. (Kehitysvammaisten palvelusäätiön www-sivut 2012.) Yhdessä tehdystä päätöksestä asian toteuttamisesta laaditaan kirjallinen sopimus, jossa määritellään, kuinka asiassa edetään ja miten sen toteutumista seurataan (Konola 2011). Tärkeää on tehdä riskeistä näkyviä ja löytää niihin ratkaisuja, joilla riskit saadaan tehtyä mahdollisimman pieniksi. Riskiarvioinnin tekeminen mahdollistaa myös avun ja tuen kohdentamisen asioihin, jotka vaikuttavat henkilön selviytymiseen arjessa. (Kehitysvammaliiton www-sivut 2012.) Riskiarvioinnin myötä voi selvitä, ettei uhka olekaan niin iso, että sen vuoksi kannattaisi asia jättää tekemättä. Kehitysvammaisen siirtymisessä tuettuun asumiseen on omat riskinsä, mutta kokonaan riskitöntä elämää ei ole olemassa. Ilman tiettyä uskallusta riskien ottoon elämästä voi helposti muodostua tylsää. Virheitäkin tapahtuu ja niistä voidaan oppia, kuten elämässä yleensä.

Itsenäisen asumisen yhtenä haasteena pidetään usein asukkaan mahdollista yksinäisyyttä ja turvattomuuden tunnetta. Jokaisen muuttajan kohdalla onkin harkittava tarkasti, kuinka paljon ja millaista tukea hän tarvitsee itsenäisen elämän mahdollistamiseksi. Henkilölle ei saa muodostua tunnetta heitteille jäämisestä, kuten ei palvelujen järjestäjällekään. (Harjajärvi 2009, 25). Monesti kuitenkin kehitysvammaisen lähipiiri on enemmän huolestunut hänen pärjäämisestään kuin henkilö itse. Seuraava lainaus sisältyy Susanna Hintsalan julkaisuun ”Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin” ja siinä tulee julki erään asukastyöryhmän ajatuksia.

”Jos haluaa olla omassa huoneessa yksin, epäillään helposti, että on syrjäytynyt. Ohjaajat ovat tarkkoja siitä, että pärjääkö varmasti yksin. Ryhmäkodissa asuessa on vaikeaa osoittaa sitä, että voisi pärjätä itsenäisemminkin. Ohjaajat pelkäävät varmaankin asukkaan elämään tulevia takapakkeja. Ohjaajat ovat ylisuojelevia. Virheidä ja erehdyksen kautta kasvaa ja aikuistuu. Murheet ja surut kuuluvat ihmisen elämään.” (Hintsala 2008, 20.) Me itse ry kommentoi riskien ottoa näin: *”Ohjatkaa, tukekaa, luokaa haasteita, antakaa meidän ottaa sopivia riskejä”*. (Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut 2012)

Asumisen haasteita pohtiessaan kehitysvammaiset henkilöt ovat itse nimenneet mm. tulipalon mahdollisuuden, lukkojen taakse jäämisen, kännykän kotiin unohtumisen, naapurista kuuluvan melun, hätänumeroon soittamisen, varkaiden käymisen ja raha-asoiden hoidon. (Kekki 2011.) Nämä esimerkit eivät kuitenkaan ole sellaisia riskejä ja huolenaiheita, jotka estäisivät itsenäisen asumisen mahdollisuuden. Asioihin voidaan hyvällä suunnittelulla varautua etukäteen ja valmentaa asukkaita tällaisten tilanteiden varalle. Toimintaohjeiden laatiminen haastavien tilanteiden varalle ja tilanteiden harjoitteluun etukäteen luovat varmuutta ja turvallisuuden tunnetta itsenäiseen selviytymiseen.

5.5 Henkilökunnan rooli

Monissa tutkimuksissa on tullut esille asumismuodon valinnan ja henkilökunnan asenteiden merkitys vammaisten henkilöiden itsenäistymisen ja omaan arkeen vaikuttamisen mahdollistamisessa. On myös todettu, mitä itsenäisemmässä asumismuodossa henkilö elää, sitä paremmin hän siellä viihtyy. (Karnell 2004, 26–32.) Työntekijöiden rooli kehitysvammaisten henkilöiden muuttoprosessissa on suuri ja tärkeä. Merkityksellistä on, että henkilökunta kykenee näkemään uusia asiayhteyksiä, kehittää epätavallisia ideoita, etäännyttää tutuksi tulleista ajatusmalleista ja on joustava. Vastuullisuus, ennakkoluulottomuus, uskallus ottaa riskejä ja rikkoa rajoja sekä oman toiminnan pohtiminen ovat myös tärkeitä asioita. Työntekijöiden asenteilla ja toimintatavoilla on suora yhteys siihen, kuinka kehitysvammaisten ihmisoikeudet arjessa toteutuvat. Uusien ajattelumallien omaksuminen vaatii usein koulutuksen ja sitä kautta uuden tiedon saamista tuetun elämän toimintatavoista ja mahdollisuuksista. Muutoksen toteutuminen tarvitsee myös aikaa sekä voimia, tahtoa ja asennetta huomioida kehitysvammaisen tarpeet, toiveet ja mielipiteet. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki 2011, 37–38.) Kehitysvammaisten toiveiden huomioiminen ja tavoitteiden toteutuminen eivät siirry toimiviksi arjen käytännöiksi ilman henkilökunnan työskentelytapojen muuttumista ja rakenteiden uudistamista (Hintsala & Rajaniemi 2010, 9).

Työskentely toisten kotona on haastavaa. Työntekijöiden olisi hyvä pysähtyä pohtimaan, minkälaista apua ja tukea itse tarvittaessa kotiinsa haluaisi. Omien ajatusten

kautta voi selkiytyä paremmin myös oma rooli työntekijänä toisen ihmisen elämässä. Toisen arvostaminen, kuunteleminen ja toiveiden ja mielipiteiden huomioonottaminen on tärkeää. Liika ja perustelematon rajoittaminen sekä vallankäyttö toista ihmistä kohtaan ei ole ihmisarvoa kunnioittavaa toimintaa. Henkilökunnan tulisi myös hyväksyä asukkaan elämäntyyli ja -rytmi, vaikka se poikkeaisi siitä, mihin itse on totunut. Yksityisyyden kunnioittaminen on myös erittäin tärkeää. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa sopimuksessakin todetaan, että ”Asuinpaikasta tai asuinjärjestelyistä riippumatta kenenkään vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua” (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2009, 49). Omia toimintamalleja tulisi tarkastella kriittisesti ja olla valmis niitä tarvittaessa muuttamaan. Esimerkiksi, jos kieltää toiselta jotain, on hyvä pysähtyä miettimään perusteluja kiellolle. Onko sille oikeasti olemassa hyvä syy vai kieltääkö jotain vain vanhasta tottumuksesta tai tarpeesta suojella kyseistä henkilöä mahdollisilta toiminnan mukanaan tuomilta riskeiltä.

Vanhojen totuttujen toimintamallien muuttaminen ja uusien työskentelytapojen omaksuminen ja sisäistäminen voi tuntua monesti haasteelliselta. Muutos lähtee ihmisestä itsestään ja todellinen muutos vaatii uuden ajattelutavan syntymistä. Onnistuneen muutosprosessin perustana on avoin dialogi. Ihmisten on myös helpompi sitoutua muutokseen, jos he saavat itse olla aktiivisesti muutosprosessissa mukana. Muutos on aina riski, mutta vielä suurempi riski on se, että muutos jää kokonaan tapahtumatta. Muutos tulisi nähdä mahdollisuutena. Muutosvastarinta voi johtua muutosta koskevan tiedon puutteesta, uskon puutteesta muutoksen hyödyllisyyteen, muutoksen riittämättömistä perusteluista, henkilökohtaisten menetysten pelosta, pelosta muutoksen seurauksista omalle työlle ja työympäristölle, haluttomuudesta luopua nykyisestä toimintatavasta, epäilystä oman osaamisen riittämättömyydestä, aiempien muutosten huonoista kokemuksista, näkemyksestä paremmasta vaihtoehdosta tai uupumuksesta. Muutosta tehtäessä täytyy tunnistaa, mistä vastarinta johtuu, täytyy selkeyttää oma työrooli muutoksessa ja tarttua härkää sarvista. (Tiihonen 2010.)

6 ASUMISVALMENNUS

Asumisvalmennuksella tarkoitetaan toimintoja, joita suunnitellaan ja toteutetaan muuttoa suunnittelevan kehitysvammaisen, hänen läheistensä ja työntekijöiden kanssa yhdessä, jotta henkilön muutto ja asuminen uudessa kodissa onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla. Asumisvalmennus perustuu asiakkaan oman osallistumisen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. (Hämäläinen, Malkki & Aalto 2009, 5.) Valmennus on tärkeä osa itsenäisen asumisen suunnittelua ja jokaisen muuttajan tulisi saada siihen osallistua. Jotta kehitysvammaisen henkilön muutto onnistuisi, tärkeitä tekijöitä ovat aika, valmistautuminen ja myönteinen asennoituminen. Muutossa on myös tärkeää, että henkilö saa tukea omaisiltaan ja henkilökunnalta, jotta sopeutuminen uuteen kotiin onnistuisi. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki 2011, 37.) Asumisvalmennuksen tarkoituksena on auttaa tunnistamaan ja ymmärtämään muuttoon liittyviä tunneprosesseja sekä antaa tietoa muuttoon liittyvistä käytännön järjestelyistä ja muutoksista (Puranen & Leinonen 2008, 119). Lisäksi sen tarkoituksena on mm. tukea kehitysvammaisen henkilön itsenäistymistä ja itsenäistä suoriutumista, lisätä osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia sekä valmistaa henkilöä tulevaan elämänmuutokseen (Hämäläinen ym. 2009, 5).

6.1 Asumisvalmennuksen toteutus

Asumisvalmennuksen kesto, sisältö ja tavoitteet määritellään ennen valmennuksen alkamista henkilön elämäntilanne, tarpeet ja toiveet huomioon ottaen. Asumisvalmennusta toteutetaan ennen muuttoa, muuton aikana ja muuton jälkeen. Toiminnassa ei välttämättä aina ole selkeätä vaiheiden ketjua, vaan prosessi määrittyy sen mukaan, mitä kenenkin henkilön kohdalla pitää tehdä toivotun lopputuloksen aikaansaamiseksi. Asumisvalmennus etenee aina yksilöllisistä lähtökohdista käsin. Tavoitteita määriteltäessä keskitytään henkilön elämänhallintaan, omien vahvuuksien tukemiseen ja niiden hyödyntämiseen. (Hämäläinen ym. 2009, 5–6, 11.)

Savon Vammaisasuntosäätiön eli Savasin julkaiseman asumisvalmennusoppaan mukaan asumisvalmennus lähtee liikkeelle nykytilanteen kartoituksesta; selvitetään mitä henkilö osaa ja mitkä ovat hänen vahvuutensa ja voimavaransa. Tavoitteet määritel-

lään siltä pohjalta, missä taidoissa henkilö haluaa kehittyä ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa kehittyä. Seuraavaksi määritellään käytännön toimenpiteet ja toimintatavat, joilla tavoitteisiin pyritään, keinot, millä keinoin henkilö haluaa taitojen kehittyvän, mitä täytyy tapahtua ennen tavoitteen saavuttamista sekä mitkä ovat eri osapuolten roolit ja kuinka käytännön järjestelyt hoidetaan. Tavoitteista laaditaan kirjallinen sopimus ja määritellään keinot ja arvioinnin mittarit, joilla edistymistä seurataan. Tavoitteiden tulee olla kehitysvammaiselle itselleen tärkeitä ja hänen tulee kokea niiden saavuttamisesta olevan hyötyä itselleen. (Hämäläinen ym. 2009, 20–21.)

Henkilökohtaisella asumisvalmennuksella tarkoitetaan toimintaa, joka tapahtuu yhden henkilön ja asumisvalmennusohjaajan välillä. Valmennus sisältää tukea, ohjausta, ja motivointia henkilön itsenäistymiseen ja tulevaan tukiasumiseen muuttamiseen. Valmennuksessa kartoitetaan nykyistä elämäntilannetta ja toiveita ja tavoitteita, joiden toteuttamiseksi lähdetään työskentelemään. Tapaamiskerroilla harjoitellaan arkielämän taitoja, mutta käydään myös elämänhallintaan liittyviä vuorovaikutuksellisia keskusteluja. Asumisvalmennus etenee pikkuhiljaa perusasioista kohti konkreettisia muuttosuunnitelmia. Tärkeää on antaa tarpeeksi aikaa muuttoajatukseen sopeutumiselle ja henkilön taitojen kehittymiselle sille tasolle, että itsenäisen elämän aloittaminen on mahdollista. Asumisvalmennuksen onnistumisen perusteina ovat valmennukseen sitoutuneen henkilön motivaatio, tavoitteet, jotka tuntuvat hänelle itselleen tärkeiltä sekä mielekäs tekeminen. Tärkeää on myös huomioida henkilön omat voimavarat ja mahdollisuudet, toiminnallisten tehtävien liittäminen oikeaan arkeen ja pienet askeleet ja niistä seuranneet onnistumiset. Asumisvalmennuksen onnistumiseen vaikuttavat myös asioiden kertaus ja varmistus, opittujen taitojen kokeileminen eri tilanteissa ja ympäristöissä sekä etenemisen seuranta ja tavoitteiden ja välitavoitteiden asettaminen. (Hämäläinen ym. 2009, 39–40.)

Itse olen työssäni asumisyksikön ohjaajana ja asumisvalmennusten vetäjänä kokenut asumisvalmennuksen erittäin tärkeäksi prosessiksi tuettuun asumismuotoon siirtyvälle henkilölle. Sen aikana keskustellaan muuttoon ja itsenäiseen elämään liittyvistä konkreettisista asioista ja käytännöistä sekä käydään läpi tunteita, toiveita ja pelkoja, joita omaan kotiin muuttaminen asukkaassa aiheuttaa. Valmennuksen aikana henkilöistä on saattanut tulla esille piirteitä, joita ei aiemmin ole havaittu. Työskenneltäessä kaksin ohjaajan kanssa asukkaat ovat saaneet tuotua julki ajatuksiaan ja toiveitaan,

joita on ollut normaalissa arjessa vaikea esittää. Monesti heiltä ei kukaan ole edes tullut kysyneeksi asioita, joita asumisvalmennuksen aikana on otettu esille. Valmennavat ovat olleet tyytyväisiä, kun ovat tulleet kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Asumisvalmennuksen aikana on myös saattanut löytyä uusia vahvuuksia ja osaamisalueita tai vahvana pidetyillä osa-alueilla onkin ilmennyt puutteita, joita sitten on yhdessä harjoittelemalla vahvistettu. Asumisvalmennusprosessiin on varattava riittävästi aikaa, jotta kypsyminen omaan kotiin muuttamiseen saa rauhassa tapahtua ja tarvittavat itsenäistymiset taidot kehittyvät tarpeeksi.

Asumisvalmennusta tehdään ennen muuttoa, mutta se jatkuu myös muuton jälkeen. Tärkeää on huolehtia esim. asukkaan sopeutumisesta naapurustoon. Jo ennen muuttoa on syytä käydä läpi rivi- tai kerrostaloissa olevia järjestyssääntöjä ja sitä kuinka sellaisessa yhteisössä kuuluu toimia. Viimeistään muuton jälkeen on hyvä myös selvittää talossa vallitsevat käytännöt, esim. hoidetaanko pihatyöt yhteisesti ja milloin on kenenkin vuoro niistä huolehtia. Hyvällä ennakkovalmistautumisella voidaan välttää tai ainakin vähentää mahdollisia konflikteja naapureiden kanssa. Kehitysvammaisen henkilön ei tarvitse alkaa puolustelemaan ja selittelemään muuttoaan naapureille, mutta avoimuus ja naapureiden kohtaaminen voivat edesauttaa hyvien naapuruussuhteiden kehittymistä.

Omassa työssäni olen käyttänyt asumisvalmennuksen apuvälineenä Savasin julkaisemia kansioita ”Minä muutan”, joka on muuttajalle tarkoitettu tehtäväkansio sekä siihen liittyvää asumisvalmennuksen ohjaajalle suunnattua ”Muutossa tukena” -käsikirjaa. Savasin asumisvalmennuskansioita apuna käyttäen edetään tietyn keskustelurungon mukaan, jota voi tarvittaessa soveltaa kunkin henkilön tarpeita vastaavaksi. Kansiossa käsitellään elämän eri alueita ja se luo hyvän pohjan asumisvalmennuksen toteuttamiselle ja loogiselle etenemiselle. Asumisvalmennuksen ja itsenäisen elämän suunnittelun tueksi on kehitetty myös esim. Kehitysvammaisten palvelusäätiön valikoimista löytyvät ”Minun suunnitelmani” -vihko ja ”Omaan kotiin” muutto-opas sekä Kehitysvammaisten tukiliittoa ”Omaa kotia kohti” -opas. Apuvälineinä asumisvalmennuksessa ja itsenäisen elämän suunnittelussa voidaan käyttää myös erilaisia elämäkartoja ja POLKU-työvälinettä.

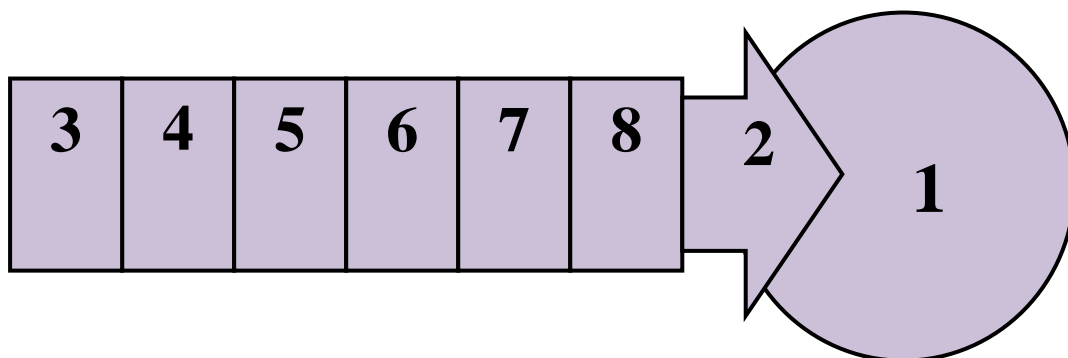
6.2 Elämäkartat

Elämäkartat ovat työvälineitä, joiden avulla voidaan kerätä tietoa ihmisen elämästä, hänelle tärkeistä tai epämieluisista asioista sekä hänen toiveistaan ja haaveistaan. Kehitysvammaisten kanssa elämäkartoja käytettäessä ne auttavat hänen lähellään olevia henkilöitä ymmärtämään tätä ihmistä ja hänen toiveitaan paremmin. Elämäkartoja voidaan toteuttaa esim. piirtämällä, kirjoittamalla tai kuvia käyttämällä. Kartoja voidaan tehdä elämän eri osa-alueista. Esimerkiksi elämätarinan kartassa käsitellään myönteisiä ja kielteisiä menneisyyden tapahtumia, toiveiden ja unelmien kartassa käsitellään asioita, joista henkilö haaveilee, pelkojen ja jännitteiden kartta kuvaa henkilöä pelottavia asioita ja vahvuuksien ja taitojen kartta hänen osaamisalueitaan. Kartta voidaan myös laatia paikoista, joissa henkilö käy, vapaa-ajan toiminnoista, sosiaalisista suhteista, päätöksistä ja valinnoista sekä palvelujen ja tuen tarpeesta. (Kehitysvammaisten palvelusäätiön www.sivut 2012.) Karttatyöskentelyssä voidaan saada paljon enemmän selville asioita kehitysvammaisesta ja hänen toiveistaan, kuin mitä saataisiin pelkästään keskustelemalla hänen kanssaan kyseisistä asioista. Kartoja voidaan tehdä erilaisia välineitä apuna käyttäen, mikä mahdollistaa pelkkää verbaalisesti tapahtuvaa kommunikointia enemmän kehitysvammaisten omien ajatusten esiin tuomisen. Kuva voi kertoa asian, jolle ei välttämättä löydy sanoja.

6.3 POLKU-työväline

Kahdeksasta osasta koostuvaa POLKU-työvälinettä (kuvio 1) voidaan käyttää apuna tavoitteiden asettamisessa ja niiden toteutuksen suunnittelussa. Se on suunniteltu apuvälineeksi vaativiin tilanteisiin, joiden ratkaiseminen edellyttää johdonmukaista toimintaa. POLKU-työkalua voidaan käyttää osana yksilökeskeistä suunnittelua ja siihen sitoutuvat osapuolet ovat valmiita pitkäkestoiseenkin prosessiin asiakkaan unelmien toteutumiseksi. POLUN avulla voidaan päästä selville siitä, minkälaista tulevaisuutta henkilö itselleen haluaa. Aluksi voidaan lähteä liikkeelle pohtimalla yhdessä, mikä kehitysvammaisen henkilön elämässä on tällä hetkellä hyvin, mitkä ovat asioita, joihin hän haluaisi muutosta, kuinka ne voitaisiin toteuttaa, jotta tavoite saavutettaisiin ja keitä toteutuksen avuksi tarvittaisiin. Tavoite voi olla jonkin pienen asian oppiminen arjen helpottamiseksi tai suurempi elämänmuutosta koskeva unel-

ma. Tavoitteiden asettamisessa tulee ottaa huomioon, että ne ovat myönteisiä ja mahdollisia toteuttaa. (Kehitysvammaisten palvelusäätiön www-sivut 2012 & Helen Sanderson associates www-sivut 2012.)

Kuvio 1. POLKU-työväline

1. Unelma
2. Positiiviset, konkreettiset ja mahdolliset tavoitteet
3. Nykyinen tilanne
4. Keitä tarvitaan mukaan
5. Kuinka sitoudumme tavoitteen toteutumiseksi
6. Välitavoitteet
7. Lähitulevaisuuden toimenpiteet
8. Ensimmäinen askel

(Helen Sanderson associates www-sivut 2012 & Kehitysvammaisten palvelusäätiön www-sivut 2012.)

Ensimmäisessä vaiheessa henkilö kuvailee oman visionsa tulevaisuudesta, määrittelee unelmansa. Toisessa vaiheessa asetetaan tavoitteet, henkilö pohtii, mitä voisi tehdä saavuttaakseen unelmansa. Tässä vaiheessa on tärkeää, että kaikki tavoitteet ovat sekä positiivisia että mahdollisia. Kolmannessa vaiheessa selvitetään nykyistä tilannetta ja pohditaan kuinka se eroaa tilanteesta vuoden päästä. Neljännessä vaiheessa mietitään, keitä tarvitaan avuksi, jotta unelman toteutuminen olisi mahdollista ja viidennessä pohditaan, millä tavoin ryhmän jäsenet saadaan sitoutettua toimimaan päämäärän saavuttamiseksi. Kuudes vaihe on välitavoitteiden asettamisvaihe. Seitsemäs vaihe käsittelee lähimenneisyyden muistelua, jossa kuvataan ne toimenpiteet, mitä ja miten on ensimmäisenä tehty ja kenen toimesta. Vaiheessa kahdeksan sovitaan, mikä

on ensimmäinen askel kohti tavoitetta. (Helen Sanderson associates www-sivut 2012.)

7 KUVA APUVÄLINEENÄ ASUMISVALMENNUSPROSESSISSA

Sosiaalialan koulutusohjelman suuntautumisvaihtoehtonani on kuvataideterapia. Siihen liittyvien opintojeni myötä olen oppinut hyödyntämään kuvan käyttöä erilaisissa yhteyksissä. Tässä työssä tuon esille kuvan käytön hyötyjä kehitysvammaisten kanssa toimittaessa ja esittelen yhden esimerkin kokemuksistani kuvan käyttämisestä apuna asumisvalmennusprosessissa. Toiminta ei ole ollut terapiaa, vaan kuvan käytön mukanaan tuomia mahdollisuuksia on hyödynnetty asioiden ilmaisen apuvälineenä.

Kuvan käyttö tuo uuden ulottuvuuden ja kommunikointimahdollisuuden kehitysvammaisten henkilöiden kanssa toimittaessa. Kuvan avulla henkilö voi mm. ilmaista omia toiveitaan ja haaveitaan, ja se voi myös luoda realistisen kuvan hänen omista mahdollisuuksistaan (Seeskari 2004, 110). Taidetyöskentelyn avulla voidaan tukea myös kehitysvammaisen henkilökohtaista kasvua, lisätä ymmärrystä itsestä sekä edistää hänen tunne-elämänsä eheytymistä. Sen avulla elämään voi saada lisää hyvinvointia, mielekkyyttä ja löytää oivalluksia sekä ratkaisuja elämän erilaisiin ongelmatilanteisiin. (Malchiodi 2010, 14). Kuvallinen työskentely antaa myös mahdollisuuden itsenäiseen toimintaan ja päätöksentekoon. Itsenäinen ja persoonallinen ilmaisu syntyy kokeilemisen ja omien ratkaisujen löytämisen kautta. (Hintsala 1994, 24.)

Henkilön mielikuvat, eli hänelle ominainen tapa ajatella intuitiivisesti, kokonaisvaltaisesti ja metaforisesti sekä kommunikoida oman itsen kanssa, ja niihin liittyvät tunteet, ajatukset ja aistimukset voivat usein tulla helpommin esille kuvien kautta kuin sanallisesti käsiteltyinä (Mantere 2009, 14; Hentinen 2009, 145). Mielikuvien tekeminen näkyviksi kuvallisen työskentelyn avulla auttaa kokemusten työstämisessä konkreettisesti näkyvään muotoon (Hentinen 2009, 146). Kuvan käyttö voi antaa ke-

hitysvammaiselle myös mahdollisuuden kehittää minän vahvuuksia ja ei-kielellisiä ilmaisuja aidoille ja voimakkaille tunteille. Vaikka kehitysvammainen ei sanallisesti pysty käsittelemään mielikuviaan, hän voi kyetä niiden ei-kielelliseen prosessointiin taidetyöskentelyn avulla. Kehitysvammainen, joka rajoittuneesti kykenee kielellisesti sisäistämään ja käsittelemään ilmaisujaan, voi kyetä muuttamaan ei-kielellisen kognition symboliseksi ilmaisuksi. Visuaaliset mielikuvat voivat muuttua konkreettisiksi taidetyöskentelyn avulla ja joissakin tilanteissa niistä voi myös syntyä verbaalista keskustelua. (Ranta 2011, 483.)

Kehitysvammaiselle myös värit ja erilaiset materiaalit aktivoivat aivoja, käynnistävät sisäisiä prosesseja ja niillä on sekä psyykkisiä että fyysisiä vaikutuksia ihmiseen. Kuva myös toimii puhekielen ohella oppimisen ja ymmärtämisen välineenä. Kuvan luomisprosessi ja kuvien katselu voi olla sanatonta vuorovaikutusta itsensä kanssa sekä omien sisäisten kuvien että ulkoisten kuvien välityksellä. Kuvat voivat saada aikaan muistikuvien ja tunteiden heräämisen sekä käynnistää kommunikointia ulkomaailman kanssa (Forssell 2008, 19–20.) Kuvan tekemisen kautta kehitysvammaiset voivat myös kohdata itsensä ja omat kykynsä sekä oppia sietämään omia heikkouksiaan. (Hintsala 1994, 23.)

Esimerkkinä kuvan hyödyntämisestä esittelen yhden tapauksen, jossa olen asumisvalmennuksen yhteydessä elämäkartoja laadittaessa käyttänyt apuna kuvallista työskentelyä. Tarkoituksena oli selvittää elämäkarttojen avulla asioita, jotka ovat asukkaan elämässä hyvin ja tekevät hänet onnelliseksi. Vastaavasti selvitettiin myös negatiivisia ja surullisia asioita. Kolmantena pohdinnan kohteena olivat asukkaan toiveet, haaveet ja unelmat. Kun näitä aihealueita yritettiin käydä keskustelemalla läpi, henkilön vastaukset olivat hyvin ympäröityjä ja niistä ei käynyt ilmi oikeastaan mitään. Keskustelun perusteella hänellä oli kaikki hyvin, hän ei murehtinut mitään eikä oikeastaan ollut mitään tulevaisuuden toiveitakaan. Keskustelutuokion jälkeen tarjosin hänelle kolmea isoa paperia, piirtämis- ja maalaamisvälineet sekä laajan valikoiman erilaisia aihealueita käsitteleviä, lehdistä leikattuja kuvia. Selvitin asukkaalle, että jos hän haluaa, voisimme kokeilla samojen aihealueiden käsittelyä uudelleen kuvien avulla. Asukas innostui asiasta ja tarkasteli hetken tarjoamiani työskentelyvälineitä. Hän päätyi tutkimaan valmiita kuvia sisältäviä laatikoita. Nimesimme kolme isoa paperia aihealueiden mukaan ja annoin hänelle ohjeeksi sijoittaa löytämi-

ään kuvia niihin sopivien papereiden päälle. Aukas selasi kuvia rauhassa ja hetken katseltuaan alkoi aihealue kerrallaan kasata niitä papereiden päälle. Saatuaan kaikki kuvat valittua, kiinnitimme ne yhdessä papereille.

Seuraavaksi katselimme papereilla olevia kuvia ja niiden kautta kyselin nyt asukkaalta uudestaan hänen elämässään olevista hyvistä ja huonoista asioista sekä hänen tulevaisuuden toiveistaan. Keskustelu heräsi aivan eri tavalla kuin aikaisemmin. Kuvia katsellessaan ja niistä kertoessaan asukas toi esille asioita, jotka hän kokee tämänhetkisessä elämäntilanteessaan olevan hyvin ja niitä, jotka tekevät hänet onnelliseksi. Samoin hän pystyi kertomaan tulevaisuuden toiveistaan ja unelmistaan. Tämä tapahtui niin, että asukas alkoi kertoa minulle, mitä hänen valitsemansa kuvat hänelle merkitsevät. Tein välillä tarkentavia kysymyksiä, joihin hän antoi vastauksia. Elämässään surullisia tai huonosti olevia asioita kuvaavista kuvista asukas ei halunnut sanoa mitään. Vaikkei hän näistä aiheista kertonutkaan, näin hänestä, että kuvat koskettivat häntä ja merkitsivät hänelle jotain. Koin tämänkin tärkeänä, koska vaikka verbaalista kanssakäymistä ei tapahtunutkaan, hän sai kuitenkin ilmaista asioita kuvien avulla. Kun lopetimme työskentelyn, asukas itse totesi minulle, että kuvien avulla oli paljon helpompaa kertoa omista asioista.

Kehitysvammaisilla, kuten muillakin ihmisillä, kielen käytön määrä ja tapa vaihtelevat yksilökohtaisesti. Toiset kommunikoivat hyvin verbaalisti, toisille taas sanoilla ei ole juuri mitään merkitystä ja osa ei käytä puhuttua kieltä ollenkaan. Niiden henkilöiden kanssa, joiden vahvuutena ei ole sanallinen kommunikointi, on hyödyllistä käyttää kuvallista ilmaisua. Kuvat tuovat mahdollisuuden sanattomien kokemusten ilmaisuun ja käsittelemiseen, ne vaikuttavat suoraan omalla kielellään. (Rankanen 2009, 42.) Jos olisin jättänyt asioiden selvittämisen asumisvalmennukseen osallistuvan henkilön kohdalla vain ensimmäisen keskustelutuokion varaan, paljon tärkeää tietoa olisi jäänyt saamatta. Helppoa olisi ollut vain todeta, että asukkaalla on kaikki hyvin eikä hänellä ole mitään erityisiä toiveitakaan tulevaisuuden varalle, ja jatkaa tältä pohjalta eteenpäin.

Cathy A. Malchiodi (2010) toteaa, että asioiden ilmaiseminen kuvallisen työskentelyn avulla on tärkeää, koska sitä kautta henkilö saa määritellä, miltä hänestä tuntuu, reagoida johonkin tiettyyn tapahtumaan tai kokemukseen ja työstää tunteitaan ja

käyttäytymistään (Malchiodi 2010, 34). Esimerkkitapauksessanikin toisenlaisen toimintamallin käyttäminen ja asukkaalle sopivan ilmaisukeinon löytäminen avasivat asioita niin, että kuvallisen työskentelyn avulla saamani tiedon perusteella voimme nyt työyhteisössä yhdessä asukkaan kanssa alkaa suunnitella ja tukea hänen elämäänsä niin, että hänen esittämänsä hyvät asiat siinä säilyvät ja haaveet voisivat ainakin jollain tasolla toteutua. Asukas halusi säilyttää tekemänsä kartat ja näihin on mahdollista palata myöhemmin uudestaan. Vaikkei hän huonoista ja surullisista asioista halunnutkaan puhua tällä hetkellä, uskon, että niidenkin aika voi vielä koittaa. Ovathan ne nyt jo tulleet kuvien kautta näkyviksi.

8 KYSELY TYÖYHTEISÖLLE

Tarkoituksena oli tämän opinnäytetyön yhteydessä luoda kehitysvammaisten asumisyksikön henkilökunnalle työvälineeksi muistilista tärkeistä asioista, jotka tulee huomioida asukkaan muuttaessa tukiasuntoon (Liite 1). Muistilistaan liittyen laadittiin kysely, jolla oli tarkoitus kartoittaa asumisyksikön henkilökunnan mielipiteitä sekä laaditusta ”Muuton muistilistasta” että yksikön tukiasukastoiminnan tämänhetkisestä toimivuudesta ja kehittämistarpeista (Liite 2). Tutkimus oli luonteeltaan kvalitatiivinen ja siihen vastasi 54 % asumisyksikön henkilökunnasta.

8.1 Muuton muistilista

”Muuton muistilistan” on tarkoitus toimia työvälineenä asumisyksikön henkilökunnan arkea helpottamassa ja se koostuu sekä ennen muuttoa että sen jälkeen muistettavista asioista. Lista laadittiin sen perusteella, mitkä asiat sen laatijan oman näkemys pohjalta ovat tärkeitä huomioida asukkaan tukiasuntoon muuttamisen yhteydessä. Listassa pyrittiin huomioimaan muistettavia asioita mahdollisimman laaja-alaisesti. Kyselyssä ”Muuton muistilistan” toimivuudesta haluttiin saada myös yksikön muiden työntekijöiden mielipiteitä, kommentteja ja kehittämisehdotuksia siitä, jotta listaa voitaisiin tarvittaessa korjata tai täydentää. Tavoitteena oli aikaansaada

apuväline, joka palvelisi mahdollisimman hyvin sekä muuttoa tekevää asukasta että sitä organisoivaa henkilökuntaa.

”Muuton muistilistaa” koskevilla kysymyksillä haluttiin saada selville, mitä asioita listaan voisi vielä lisätä, onko siinä muiden työntekijöiden mielestä turhia kohtia, tuleeko heidän mielestään listasta olemaan hyötyä käytännössä ja lopuksi heitä pyydettiin kirjaamaan muita listasta heränneitä ajatuksia ja kehittämisehdotuksia. Kyselyyn vastanneista suurin osa oli sitä mieltä, että lista on sellaisenaan hyvä ja siihen ei ole mitään lisättävää. Lista lisättäväksi ehdotettiin erityishuolto-ohjelman eli EHO:n tarkastamista ajantasaiseksi ja Effica-tietojärjestelmässä olevien tietojen ajan tasalle päivittämistä. Siihen haluttiin lisätä myös kohta, jossa varmistetaan, että henkilö osaa liikkua ja asioida lähiympäristössään sekä tarvittaessa tärkeiden reittien harjoitteluun. Tärkeänä myös nähtiin, että ennen muuttoa käydään läpi yhdessä asiakkaan kanssa avuntarpeen määrittäminen, tukikäyntien ajankohdat ja sovitaan niiden sisällöistä. Listasta nähtiin puuttuvan lisäksi kohdat muuttotalkoisiin osallistuvien henkilöiden järjestämisestä, osoitteenmuutoksen ilmoittamisesta myös lehtiin, järjestöihin ym. muihin paikkoihin, edellisen asunnon avaimen palauttamisesta, selvitys siitä, saako asunnossa pitää lemmikkieläimiä ja tarvittaessa mahdollisen tupakkapaikan sijainnin selvittäminen.

Kaikkien vastaajien mielestä muuton muistilistassa ei ollut mitään turhaa. Kaikki olivat myös sitä mieltä, että listasta tulee olemaan hyötyä käytännössä. Yhdessä vastauksessa oli lisäksi vielä todettu, että muistettavia asioita on muuton yhteydessä niin paljon, ettei niitä kaikkia tule välttämättä aina huomioitua. Listaa pidettiin hyödyllisenä juuri tärkeiden asioiden muistamisen apuvälineenä. Listan kommentoitiin myös olevan hyödyksi, jos sitä noudatetaan.

Lopuksi kyselyssä pyydettiin vastaajia kertomaan vapaasti muuton muistilistan herättämistä ajatuksista ja siihen liittyvistä kehittämisehdotuksista. Viisi vastaajaa seitsemästä oli vastannut tähän kohtaan. Vastauksissa pidettiin tärkeänä, että muutolle on nimetty vastuhenkilö, joka voi delegoida töitä myös muille, mutta on päävastuussa siitä, että kaikki sujuu sovitulla tavalla. Listan koettiin olevan henkilökunnan lisäksi hyödyksi myös asukkaalle, koska asioiden sujuminen joustavasti lievittää mahdollista muuttojännitystä ja epävarmuutta asioiden hoitamisessa. Tärkeänä pidettiin myös

sitä, että lista on vastuuhenkilön lisäksi myös muiden saatavilla, jotta tarvittaessa varahenkilö voi jatkaa listan pohjalta muuttojärjestelyjen suorittamista. Listaa ehdotettiin liitettäväksi asukkaan papereihin, jotta tarvittaessa jälkeinpäin on mahdollista tarkistaa, mitä muuton yhteydessä on tehty. ”Muuton muistilistaa” pidettiin selkeänä ja isona apuna asukkaan muuton suunnittelussa.

8.2 Tukiasumisen nykytilanne, haasteet ja kehittämis ehdotukset

Kyselyssä kehitysvammaisten asumisyksikön henkilökunnalle selvitettiin heidän mielipidettään myös yksikössä tällä hetkellä reilun vuoden ajan järjestetystä tukiasukastoiminnasta. Toiminnan kehittämiseksi haluttiin kuulla henkilökunnan tämänhetkisiä näkemyksiä sen hyvistä puolista, puutteista, haasteista ja kehittämiskohteista. Kysymykseen tukiasumisesta hyviksi koetuista asioista vastasi viisi henkilöä seitsemästä. Hyvänä pidettiin sitä, että tukiasukkaiden asunnot sijaitsevat lähellä tukea antavaa asumisyksikköä. Vastausta perusteltiin sillä, että näin ollen tukiasukkaila on mahdollisuus saada tukea tarvittaessa myös öisin sekä verkostoitua myös asumisyksikön asukkaiden kanssa. Hyvänä pidettiin myös sitä, että henkilökunta on sitoutunut tukikäynteihin ja osa tukiasukkaista on ystäväystynyt ja verkostoitunut keskenään. Tukiasukkaista koottua info-kansiota, tukikäyntien ajankohdista tehtyä ”lukuja järjestystä” sekä seinätaulua, josta näkyy tukikäynneistä vastaava työntekijä, pidettiin hyvinä työn apuvälineinä. Tukiasumiseen liittyvien asioiden koettiin pikkuhiljaa selkiytyneen ”alkuhässäkän” jälkeen. Hyvänä nähtiin myös asukkaiden etu ja oikeus omaan kotiin sekä todettiin tukiasukastoiminnan tuovan lisää mielekkyyttä henkilökunnan työn sisältöön.

Tukiasukastoiminnan puutteita ja haasteita kartoittavaan kysymykseen vastasivat kaikki kyselyyn osallistujat. Vastauksista tuli esille henkilökuntaresurssien vähyys. Koettiin, että tukiasukastoiminnan laadukkaan, yksilöllisen ja itsenäistymistä tukevan toiminnan järjestämisen mahdollistamiseksi henkilökuntaa pitäisi olla enemmän ja myös ajoittaisen resurssipulan nähtiin heijastuvan työskentelyyn tukiasukkaiden kanssa. Jos henkilökunnan keskuudessa on esim. sairaustapauksia, usein tämä näkyy tukiasukkaiden kohdalla niin, että tukikäynnit saattavat jäädä väliin tai ajallisesti lyhyemmiksi.

Tiedonkulun toisinaan puutteellista sujuvuutta pidettiin myös haasteena. Epäselvyyttä on ollut siinä, kuka ja miten tukiasukkaiden asioita hoitaa. Vastauksissa pidettiin puutteena myös liian lyhyitä muuttovalmennuksia. Vastaajat kokivat lisäksi, että tukiasukkaiden verkostoitumista keskenään tulisi tukea enemmän, jotta sitä kautta heidän sosiaalinen kanssakäymisensä lisääntyisi. Näin ollen ehkäistäisiin myös haasteeksi koettua tukiasukkaiden yksinäisyyttä ja mahdollisten pelktilojen syntymistä. Samalla myös tuettaisiin itsenäistä elämää ja irtaantumista tukea antavasta yksiköstä. Osa vastaajista koki osan tukiasukkaista olevan liian kaukana asumisyksiköstä. Jos he asuisivat lähempänä, olisi heidän helpompi saada sosiaalista tukea ja luoda ystävyyssuhteita. Tukiasukkaiden asioiden hoitamisen nähtiin kestävän joskus liian kauan, osalle tukiasukkaista koettiin ruokailujen järjestäminen asumisyksikön kautta olevan turhaa ja heidän toivottiin ennemmin valmistavan ruokansa tuetusti kodeissaan. Samoin pyykkihuollon tulisi olla enemmän tukiasukkaiden omalla vastuulla.

Tukiasukastoiminnan kehittämisehdotuksia kartoittavaan kysymykseen vastasi kuusi seitsemästä kyselyyn vastaajista. Vastauksissa ehdotettiin, että tukiasukkaiden välistä kanssakäymistä tulisi tukea ja edistää, esim. järjestämällä kyläilyiltoja toistensa luona sekä vain tukiasukkaille tarkoitettuja yhteisiä retkiä. Vastauksissa toivottiin myös lisää tukiasukkaita sekä heitä varten olevaa henkilökuntaa. Koettiin, että tukiasukastoimintaa voitaisiin kehittää, jos saataisiin lisää tukiasukkaita ja tätä kautta perusteltua lisätyövoiman tarvetta. Tällöin voitaisiin tukiasukkaille nimetä pelkästään heitä varten olevat työntekijät, kun tällä hetkellä tukiasukkaista vastaavat työskentelevät myös asumisyksikön asukkaiden kanssa. Tukityöntekijöille olisi tällaisessa tilanteessa ehkä mahdollisuus myös omaan työtilaan.

Kyselyn perusteella ilmeni, että tukiasukkaista vastaavien henkilöiden toivottiin rohkeammin ohjeistavan esim. sähköpostin välityksellä muuta henkilökuntaa tukikäyntien sisällöistä ja delegoimaan tarvittaessa töitä myös muille, jotta asukkaiden asiat tulisivat hoidettua myös silloin, kun kyseiset henkilöt eivät ole työvuoroissa. Tukea ja toimintaa tulisi kohdistaa enemmän tukiasukkaiden koteihin ja tätä kautta lisätä heidän itsenäistä selviytymistään normaalista arjesta. Vastaajien mielestä asumisvalmennusten keston tulisi olla pidempi ja koettiin, että tukiasukkaiden ruokailut tulisi alusta asti hoitaa heidän kotonaan eikä asumisyksikössä. Vastauksissa myös to-

dettiin, että kehittämistä löytyy aina, mutta koko ajan ollaan menossa parempaan suuntaan aikaisemmista kokemuksista oppia ottaen.

8.3 Yhteenveto

Kyselyyn vastasi hieman yli puolet henkilökunnasta, joten siitä saatuja tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina. Oletus ”Muuton muistilistaa” laadittaessa oli, että siitä tulisi olemaan hyötyä arjen työvälineenä. Kyselystä saatujen tulosten perusteella näkemys asiasta vahvistui. Kaikki kyselyyn osallistujat kokivat, että lista olisi hyvä apuväline muuttotilanteessa, jossa on paljon erilaisia asioita hoidettavana. Lista oli pyritty miettimään asioita mahdollisimman laaja-alaisesti. Kyselyn myötä saatiin vielä useita hyviä ehdotuksia listan täydentämiseksi, joiden pohjalta listaa muokattiin edelleen entistä monipuolisemmaksi. Listan saaman positiivisen palautteen rohkaisemana tavoitteena on ottaa se käyttöön asumisyksikössä jo seuraavan muuttoa tekevän asukkaan kohdalla. Käytäntö voi vielä osoittaa listassa olevia puutteita, mutta sitä on mahdollista tarpeen mukaan täydentää. Hyvä ja käytäntöön siirrettävä ajatus on myös kyselystä noussut idea liittää lista asiakkaan tietoihin mukaan myöhempiä tarkastelua varten.

Kyselyn osio, jossa kartoitettiin tukiasukastoiminnan tämän hetkistä tilaa ja kehittämistarpeita, antoi hyödyllistä tietoa, jonka avulla asumisyksikössä tehtävää työtä voidaan kehittää. Kyselyn vastausten pohjalta heräsi kuitenkin myös joitakin niitä koskevia ristiriitaisia ajatuksia. Vastauksissa pidettiin hyvänä, että tukiasukkaiden kodit sijaitsisivat lähellä tukea antavaa asumisyksikköä. Perusteina tähän esitettiin, että tarvittaessa tuki on lähellä ja tukiasukkaat voivat verkostoitua ja ystävystyä sekä keskenään että asumisyksikön asukkaiden kanssa.

Tämä näkökulma on ymmärrettävä, mutta se on myös ristiriidassa sen näkemyksen kanssa, jonka mukaan kehitysvammaisten kotien tulisi sijaita hajallaan tavallisen asuntokannan keskellä. Vaikka tukiasukkaat asuvat vuokra-asunnoissa, toteutuuko tämä periaate täysin, jos asunnot sijaitsevat sekä lähellä toisiaan että lähellä tukea antavaa asumisyksikköä. Käytännön seikat puoltavat sijoittumista samalle alueelle, mutta samalla rakennetaan kehitysvammaisten keskittymää, mistä on juuri tarkoitus

päästä eroon. Tukiasukkaiden verkostoituminen ja sosiaalisten suhteiden kehittyminen ja tukeminen on tärkeä ja huomioitava asia, mutta pelkästään sen vuoksi, että he ovat tukiasukkaita, ei heitä voi liikaa painostaa olemaan yhdessä. Jokaisella on oikeus valita itse ystävänsä. Heille voi kuitenkin tätä mahdollisuutta tarjota, ja jos heissä itsessään herää halu verkostoitua keskenään ja aloittaa esim. yhteiset tapaamiset, niin silloin henkilökunnan kannattaa ehdottomasti tukea heitä alkuun ja auttaa käytännön järjestelyissä.

Kyselyssä nousi esille myös ajoittainen tiedonkulun puutteellisuus. Olemassa olevia info-materiaaleja pidettiin hyvinä, mutta lisäksi toivottiin, että tukiasumisesta vastaavat henkilöt ohjeistaisivat ja delegoisivat enemmän tukiasukkaisiin liittyvissä asioissa muuta henkilökuntaa. Näin ollen tukiasukkaiden asioiden hoito tietyissä tilanteissa nopeutuisi. Henkilökunnan ajoittaisen epävarmuudentunteen ja tiedonkulun puutteellisuuden esiin tuleminen tässä kyselyssä auttaa kehittämään toimintaa tältä osin eteenpäin. Vaikka tietoa ja ohjeita on pyritty luomaan ja jakamaan, niin se ei vielä ole ollut riittävää. Jatkossa tukiasukkaista vastaavien henkilöiden tulee entisestään parantaa tiedotusta ja antaa selkeitä ohjeita, jotta kaikilla olisi varmuus siitä, miten milloinkin tulisi toimia.

Kyselyyn osallistuneiden vastauksissa tukiasukastoiminnan haasteet ja kehittämishetotukset kulkivat paljolti rinnakkain. Haasteena ja kehittämiskohteena koettiin mm. tuen tarjoaminen enemmän asukkaan kotona sen sijaan, että toiminta tapahtuu asumisyksikössä. Tämä on tavoite, jota kohti pitää pyrkiä ja mihin ajatus kehitysvammaisten tuetusta asumisesta perustuu. Tällä hetkellä osa yksikön tukiasukkaista saa lähes kaiken tarvitsemansa tuen koteihinsa, kun osa taas tarvitsee vielä enemmän yksilöllistä vahvempaa tukea, joka osittain resurssien vähäisyydestä tai yksilöllisistä tilanteista johtuen annetaan tukikäyntien lisäksi myös asumisyksiköstä käsin. Näissäkin tapauksissa tavoite on tulevaisuudessa siirtää kaikki tarvittava tuki asukkaan kotiin.

Asumisvalmennusten koettiin olleen joissakin tapauksissa liian lyhyitä, mikä on johtunut hyvinkin nopeista muuttopäätöksistä. Tämäkin asia on ristiriidassa sen kanssa, että asukkaalle tulisi taata hyvä, vähintään vuoden kestävä asumisvalmennus. Tilanteet ovat edenneet nopeasti ja tämä oikeus ei ole kaikkien kohdalla toteutunut. Muu-

tot on näissä tapauksissa saatu kuitenkin onnistuneesti hoidettua, asumisvalmennusta on jatkettu myös muuton jälkeen ja asukkaat ovat olleet tyytyväisiä asumiseen omassa kodissaan. Jatkossa asumisvalmennus on kuitenkin asia, jonka riittävään toteutumiseen tulee kiinnittää huomiota. Asumismuodon muutokset tulisi suunnitella niin ajoissa, että asukkaan oikeus riittävän pitkään asumisvalmennukseen toteutuisi. Nopeasti eteen tulevia muutostilanteita tuskin kokonaan voidaan välttää, joten asukkaan oikeuksien ja onnistuneen muuton toteutuminen, samoin kuin kyselyssä esiin noussut henkilökuntaresurssin riittämättömyys riittävän laadukkaan tuen tarjoamiseksi, tulee olemaan yksikössä haaste ja toiminnan kehittämisen kohde.

Yhteenvetona kyselyn annista voi todeta sen tulosten antaneen vahvistuksen ”Muuton muistilistan” tuomisesta käytännön työvälineeksi ja samalla tuoneen esille hyödyllisiä näkökohtia, joilla listaa täydennettiin. Tukiasumista koskeva osio taas toi hyvin esille toiminnassa olevia puutteita ja kehittämiskohteita, joista on jatkossa hyötyä toiminnan kehittämisessä parempaan suuntaan. Näiden tietojen pohjalta on hyvä alkaa suunnittelemaan uusia käytäntöjä ja toimintamalleja. Tukiasumista koskevan kyselyn voisi tehdä uudestaan muutaman vuoden kuluttua ja tarkastella, ovatko nyt esille tulleet puutteet ja epäkohdat muuttuneet parempaan suuntaan.

9 LOPPUSANAT

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni olen käynyt läpi kehitysvammaisten ihmisten oikeuksia itsenäiseen elämään ja yksilöllisiin asumisratkaisuihin. Heidän itsemääräämisoikeutensa kunnioittaminen ja valintojen teon mahdollistaminen ovat merkittäviä tekoja tuetun elämän toteutumisessa. Usein kehitysvammaisten asumisratkaisuja mietittäessä tarkastellaan henkilön toimintakykyä, kun huomion pitäisi kohdistua yksilöllisiin näkökulmiin. Tuettu asuminen mahdollistaa kehitysvammaisen henkilön itsenäisen elämän. Silloin hän saa asumiseen tarvitsemansa tuen yksilöllisten tarpeiden mukaan omaan kotiinsa ja kodissaan hänellä on valta päättää, millaista elämää elää. Asumisen lisäksi häntä tuetaan tarvittaessa myös yhteiskuntaan osallistumisessa.

Kehitysvammaisten kanssa työskentelevällä henkilökunnalla on suuri rooli tuetun elämän ja yksilöllisten asumisratkaisujen mahdollistamisessa. Ennakkoluuloton asennoituminen ja uskallus riskien ottoon voivat johtaa monen kehitysvammaisen elämänlaadun paranemiseen ja lisääntyneeseen yhteiskuntaan integroitumiseen. Ennen muuttoa tuettuun asumiseen kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus saada asumisvalmennusta, jossa käydään läpi sekä muuttoon liittyviä tunnetiloja että itsenäiseen asumiseen liittyviä käytännön asioita. Asumisvalmennus jatkuu myös muuton jälkeen. Asumisvalmennuksen, kuten yleensäkin itsenäisen elämän suunnittelun, tukena voidaan käyttää erilaisia apuvälineitä. Tässä opinnäytetyössäni esittelin asumisvalmennuksen yhteydessäni käyttämäni karttatyöskentelyä, johon olin yhdistänyt kuvien käytön. Kuvia hyödyntämällä asumisvalmennukseen osallistuva henkilö sai tuotua omia tunteuksiaan esille paljon laajemmin kuin pelkän verbaalisen kommunikoinnin kautta. Koen, että kehitysvammaisten kanssa työskennellessä kuvan tekemisestä tai valmiiden kuvien käytöstä on hyötyä, koska monille itsensä ilmaiseminen sanoilla voi olla hankalaa. Kuvan kautta omien ajatusten ja tunteiden esille tuominen voi mahdollistua paremmin.

Itse olen saanut osallistua työyksikössäni tuetun asumisen käynnistämiseen ja asumisvalmennusprosesseihin nyt neljän kehitysvammaisen henkilön kanssa. Valmennusaika ennen muuttoa ja sen jälkeen on ollut erittäin mielenkiintoista ja se on myös avartanut omaa ajatusmaailmaani. Olen oppinut mm. sen, kuinka tärkeää on ottaa toisten toiveet ja mielipiteet huomioon ja millainen merkitys niiden kuuntelemisella on näiden ihmisten elämälle ollut. Henkilöt, jotka asumisvalmennukseen ovat osallistuneet ja sen jälkeen siirtyneet asumisyksiköstä tuettuun asumiseen, ovat olleet ratkaisuunsa erittäin tyytyväisiä. Päällimmäisenä toiveena heillä, niin kuin monilla muillakin kehitysvammaisilla, oli toive omasta kodista, jossa saa olla ihan rauhassa ja päättää omista asioistaan. Sen he ovat saavuttaneet, jokaiselle tarpeensa mukaan suunnattujen tukipalvelujen avulla. Tämän opinnäytetyöni toivon selventävän tuetun asumisen ja kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden merkitystä ja syitä siihen, miksi itsenäisen elämän mahdollistaminen on tärkeää ja kuinka se voidaan toteuttaa.

Työni haluan päättää kehitysvammaisten punkyhtyeen Pertti Kurikan Nimipäivien ”*Kallioon*” laulun sanoilla.

*“ Mä en halua asua missään laitoksessa,
mä en halua asua missään asuntolassa.
Mä haluan asua Kalliossa. Mä kaipaen
vähän kunnioitusta, ihmisarvoa elämään ”.*

(Pertti Kurikan Nimipäivät 2009.)

LÄHTEET

Ahola, S. & Konttinen, J-P. 2009. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. Vaasa: Assistentti info. INFO sarja nro 6.

Asuntoja kehitysvammaisille ja vaikeavammaisille. Ehdotus kehitysvammaisten ja muiden vaikeavammaisten asunto-ohjelmaksi vuosille 2010–2015. 2009. Helsinki: Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön raportteja 16 / 2009. Viitattu 25.1.2012.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=105781&lan=fi>

Ekmark, M., Heiniluoma, S., Huotari, I., Leino, S. & Puranen, T. 2010. Oma kotia kohti. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. 2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:18. Viitattu 18.11.2011. <http://pre20090115.stm.fi/hl1155539165863/passthru.pdf>

Forssell, A. 2008. Kun sanat puuttuvat tai eivät riitä –kuva voi tulla tilalle. Teoksessa Taideterapia. Suomen Taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu teemana Taideterapia neurologisten potilaiden kuntoutuksessa. Helsinki: Suomen Taideterapiayhdistys ry, 19–22.

Harjajärvi, M. 2009. Kuntien näkemyksiä kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelujen kysynnästä ja tarjonnasta sekä kehittämishaasteista. Teoksessa M. Harjajärvi, T. Kairi, K. Kuusterä & S. Miettinen. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3, 8–58. Viitattu 26.1.2012.

http://kehitysvammaliitto.fi/fileadmin/tiedostot/muut/pdf/tutkimusjulkaisut/kehitysvammaliiton_selvityksia_3_2009.pdf

Harjajärvi, M. 2012. Kehitysvammaisen henkilön tuettu päätöksenteko. Viitattu 14.3.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi>

Helen Sanderson associatesin www-sivut. Viitattu 2.2.2012. <http://www.helensandersonassociates.co.uk>

Hentinen, H. 2009. Monitasoinen merkitysten muotoutuminen. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 129–154.

Hintsala, S. 1994. Kehitysvammaisten kuvataidetoiminta. Kuvataidetoiminnan merkityksen tarkastelu. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliiton julkaisuja 29/1994.

Hintasala, S., Seppälä, H. & Teittinen A. 2007. Kehitysvammaisten asumispalveluiden suuntaviivoja. Teoksessa M. Niemelä & K. Brandt (toim.) Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:73, 135–153. Viitattu 25.1.2012
<http://pre20090115.stm.fi/vk1202213422750/passthru.pdf>.

Hintasala, S. 2008. Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin. Uudenmaan erityispalvelut-kuntayhtymä. Julkaisuja 1 / 2008. Viitattu 23.1.2012.
<http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Julkaistu%202008%20Yksilolliseen%20asumiseen%20ja%20asumisen%20toimintakulttuuriin%20loppuraportti.pdf>

Hintasala, S. & Ahlström, M. 2011. Perustuuko asuminen tarpeisiin vai järjestelmien ylläpitämiseen? Teoksessa P. Ripatti (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 10/2011, 18–23.

Hintasala, S. & Rajaniemi, M. 2010. Minun valintani, minun elämäni. Ketju 6, 8–10. Viitattu 1.2.2012. <http://www.sosiaaliporssi.fi>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hynynen, R. & Huhta, J. 2011. Valtioneuvoston periaatepäätöksen toteuttaminen kehitysvammaisten asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista. Teoksessa P. Ripatti (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 10/2011, 7–9.

Hämäläinen, R., Malkki, H. & Aalto, T. 2009. Muutossa tukena. Asumisvalmennuksen käsikirja työntekijälle. Kuopio: Savon Vammaisasuntosäätiö.

Iivanainen, M. 2009. Kehitysvammaisuus. Sairauksien ehkäisy. Viitattu 26.4.2012.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=seh00131

Inclusion Europe www-sivut. Viitattu 1.2.2012. <http://www.inclusion-europe.org>

Karnell, S. 2004. 18 Unelmaa. Selvitys nuorten kehitysvammaisten asumisen tuen tarpeesta. Helsinki: Asumispalvelusäätiö ASPA. ASPA-selvityksiä 2004. Viitattu 19.1.2012. <http://www.aspa.fi/files/104/kapytikka.pdf>

Kaski, M. 2011. Tutkimus-, kuntoutus- ja palvelukeskuksia tarvitaan vielä – Paljon apua ja tukea tarvitsevien henkilöiden palvelut. Teoksessa P. Ripatti (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 10/2011, 10–17.

Kehitysvammaisten palvelusäätiön www-sivut. Viitattu 25.1.2012.
<http://www.kvps.fi/download/pdf/julkaisut/oma-suunta-kansio.pdf>

Kehitysvammaliiton www-sivut. Viitattu 26.1.2012.
<http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/kehittamishankkeet/ratti.html>

Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut. Viitattu 19.1.2012. <http://www.kvtl.fi>

Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut. Viitattu 19.1.2012.

[http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/tavoitteemme/kannanottoja/#Oma koti kullan kallis](http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/tavoitteemme/kannanottoja/#Oma_koti_kullan_kallis)

Kekki, S. 2011. Aktiivisen tuen malli asumisen järjestämisen lähtökohtana. Luento Työntekijät yksilöllisen elämän mahdollistajina -koulutuksessa Antinkartanossa 2.5.2011.

Keski-Korhonen, J. 2011. Tuettu päätöksenteko ja aktiivisen tuen mallit. Luento JHL:n sosiaali- ja terveysalan kehittämispäivillä 27.10.2011. Viitattu 30.1.2012. www.jhl.fi/files/.../tuettu_paatoksenteko_ja_aktiivisen_tuen_mallit.ppt

Konola, K. 2011. Minä päämiehenä –pätöksentekoa ja riskinottoa! Luento Työntekijät yksilöllisen elämän mahdollistajina -koulutuksessa Antinkartanossa 2.5.2011.

Konola, K., Kekki, S., Tiihonen, P. & Marjamäki, K. 2011. Tulevaisuus omilla käsissä – Miten päämies itse johtaa oman elämänsä ja palvelujensa suunnittelua. Teoksessa P. Ripatti (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 10/2011, 32–40.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Malchiodi, C.A. 2010. Taideterapia ja aivot. Teoksessa C.A. Malchiodi (toim.) Taideterapian käsikirja. Kuopio: UNIpress, 30–40.

Malchiodi, C.A. 2010. Taideterapia taitona ja tieteenalana. Teoksessa C.A. Malchiodi (toim.) Taideterapian käsikirja. Kuopio: UNIpress, 14–16.

Mantere, M-H. 2009. Taiteen ja terapian yhteinen kuva. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 11–19.

Oma ovi, oma tuki. Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään. 2008. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Viitattu 17.11.2011. http://www.kvtl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1256545820oma_ovi_-opas.pdf

Papunetin www-sivut. Viitattu 14.3.2012. <http://papunet.net>

Pertti Kurikan nimipäivät. 2009. Kallioon. Viitattu 19.2.2012. <http://www.youtube.com/watch?v=dGlZyLsogwU>

Puranen, T. & Leinonen, E. 2008. Muuttovalmennuksen tavoitteena on kehitysvammaisen ihmisen hyvä elämä. Teoksessa M. Niemelä & K. Brandt (toim.) Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:73, 119-124. Viitattu 23.1.2012 <http://pre20090115.stm.fi/vk1202213422750/passthru.pdf>.

Rankanen, M. 2009. Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 35–49.

Ranta, M. 2011. Kehitysvammaisten taideterapian erityispiirteet. Teoksessa M. Leijala-Marttila & K. Huttula (toim.) Taidepsykoterapia. Helsinki: Duodecim, Suomen Taideterapiayhdistys ry, 481–484.

Seeskari, D. 2004. Lasten ja nuorten taideterapia. Kasvamisen voimavara. Helsinki: Omakirja.

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2012. Mitä kehitysvammaisuus on? Viitattu 26.4.2012. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>

Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut. Viitattu 6.11.2011. <http://www.stm.fi>

Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut. Viitattu 2.2.2012. <http://www.stm.fi>

Tiihonen, P. 2010. Muutosmörkö ja toiveidentonttu. Hyvän muutoksen tekijät. Luento Satakunnan sairaanhoitopiirin sosiaalipalvelujen henkilökunnalle 15.12.2010.

Vaitti, L. 2009. “Aina tarvitsee olla ajan tasalla” –vanhempien kokemuksia kehitysvammaisen perheenjäsenenä asumispalveluista ja niihin vaikuttamisesta. Asuntoja asunnottomille –hanke (2008-2011). Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Viitattu 19.1.2012.

<http://www.kvtl.fi/media/Projektit/AsuntojaAsunnottomille/ainatarvitseeollaaajantasa.pdf>

Vesala, H.T. 2009. Neuvonantaja, valmentaja, palvelija? Kehitysvamma-alan lähi-työntekijän ammatti-identiteetti. Alustavia tuloksia kyselytutkimuksesta. Luento Asumisen muutos NYT! –koulutuspäivillä 28.10.2009.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2009. Suomen YK-liitto. Viitattu 13.11.2011. http://www.ykliitto.fi/files/vammaistenoikeudet_kirjanen_net.pdf

Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. 2003. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Viitattu 23.1.2012. http://www.stakes.fi/NR/rdonlyres/6E3F0B3D-AFEE-413D-B4E4-3053C2F8CB25/0/AsumPalv03_fin.pdf

Muuton muistilista

Hoidettavat asiat ennen muuttoa	pvm	Henkilökunnan kuittaus
Verkostopalaverin järjestäminen <ul style="list-style-type: none"> - EHO:n ajan tasalle saattaminen (sosiaalityöntekijät mukaan palaveriin) 		
Effica-tietojen tarkastaminen		
Muuton vastuuhenkilön nimeäminen <ul style="list-style-type: none"> - Voi delegoida töitä myös muulle henkilökunnalle 		
Muuttolaatikoiden hankkiminen		
Muuttoon osallistuvien henkilöiden nimeäminen		
Muuttoauton tilaaminen		
Tarvittavien huonekalujen hankkiminen		
Keittiötarvikkeiden hankkiminen		
Siivousvälineiden hankkiminen <ul style="list-style-type: none"> - Huomioitava myös wc-paperit ym. 		
Sähkösovimuksen tekeminen <ul style="list-style-type: none"> - Voi tehdä esim. internetissä osoitteessa www.fortum.fi 		
Vesisopimuksen tekeminen tarvittaessa <ul style="list-style-type: none"> - Porin vesi puh. (02) 621 2111 		
Sähkö/vesimittarien lukemien ilmoittaminen tarvittaessa		

Uuden asunnon siivous		
Vanhan asunnon siivous muuton jälkeen		
Palovaroittimien tarkastaminen		
Muuttoilmoituksen tekeminen <ul style="list-style-type: none"> - Kaavakkeen saa postista 		
Osoitteenmuutoksen tekeminen <ul style="list-style-type: none"> - Kaavakkeen saa postista - Uusi osoite ilmoitettava myös lehdille, järjestöille ym. 		
Irtaimistovakuutuksen hankkiminen <ul style="list-style-type: none"> - Yhteydenotto vakuutusyhtiöön 		
Osoitteen ilmoittaminen sukulaisille ja tuttaville		
Vuokrasopimuksen allekirjoittaminen		
Vara-avaimen luovuttaminen tukiyksikköön		
Asunnon kuntotarkastuksen tekeminen		
Edellisen asunnon irtisanominen		

Hoidettavat asiat muuton jälkeen	pvm	Henkilökunnan kuittaus
Muuttuneiden tietojen korjaus Efficaan		
Asumistukihakemuksen lähettäminen Kelaan <ul style="list-style-type: none"> - Hakemus löytyy mm. osoitteesta www.kela.fi 		
Tukien tarkastaminen <ul style="list-style-type: none"> - Esim. hoitotuki 		

Edellisen asunnon avaimen palautus		
Tärkeiden yhteystietojen esille laittaminen		
Postilaatikon, saunatilojen, varaston ym. sijainnin tarkastaminen		
Nimikyltit oveen ja postilaatikkoon		
Taloyhtiön järjestyssääntöihin tutustuminen		
Saunavuoron varaaminen		
Selvitys siitä, saako asunnossa pitää lemmikkieläimiä		
Tupakointipaikan selvittäminen		
Asukkaan kanssa suunnitelma tukikäyneistä ja niiden sisällöistä		
Ruokailujen järjestäminen - Laittaako asukas itse ruokansa vai ruokaleeko tukiyksikössä		
Lääkehoidon järjestäminen - Jakaako / ottaako asukas lääkkeensä itse, vai huolehditaanko ne tukiyksiköstä käsin		
Raha-asioiden järjestäminen - Hoitaako asukas itse, vai hoidetaan-ko tukiyksikön kautta, tarvittaessa valvontatilin perustaminen		
Jos asunto on hankittu Kehitysvammaisten palvelusätiön kautta, sinne menevien kaavakkeiden täyttäminen - Tulevat postitse, esim. kuntokartoituskaavake		
TV-luvan hankkiminen • Palvelusätiön omistamassa asunnossa ei tarvitse maksaa TV-lupaa		
Asukkaan allekirjoitus lupakaavakkeeseen, jolla mahdollistetaan henkilökunnan tulo asuntoon vara-avaimella, jos on epäily asiakkaan hyvinvointia vaarantavasta tilanteesta. - Lupakaavake löytyy tietokoneelta,		

omista tiedostoista, kansiota "Tukiasukkaat"		
Mahdollisen tukihenkilön hakeminen		
Varmistus siitä, että asukas osaa liikkua ja asioida lähiympäristössään sekä tarvittaessa tarpeellisten reittien harjoittelu		

Hei!

15.3.2012

Tämän kyselyn liitteenä on suunnittelemani ”Muuton muistilista”, joka on tarkoitettu henkilökunnalle avuksi tilanteeseen, jossa asukas muuttaa asumisyksiköstä tukiasuntoon. Sen on tarkoitus auttaa muuttoon liittyvien käytännön asioiden muistamisessa ja näin varmistaa asukkaan muuton sujuminen mahdollisimman luontevasti. Listan laatiminen on osa opinnäytetyötäni ja nyt haluaisinkin teiltä kommentteja siitä. Lisäksi pyytäisin vastauksia muutamaan tukiasumisen järjestämistä koskevaan kysymykseen. Vastaukset alla oleviin kysymyksiin voit lähettää minulle sähköpostitse tai tulostaa kaavakkeen ja jättää sen nimettömänä toimistossa sijaitsevaan lokerooni. Vastauksia odottelen **31.3.2012** mennessä.

1. Mitä lisäisit ”Muuton muistilistaan”?

---

2. Onko ”Muuton muistilistassa” mielestäsi jotain turhaa?

---

3. Onko ”Muuton muistilistasta” mielestäsi hyötyä käytännössä?

---

4. Muita ”Muuton muistilistaan” liittyviä kommenttejasi, ajatuksiasi, kehittämis ehdotuksiasi ym.

---

5. Mitkä asiat koet hyväksi tukiasukastoiminnassamme?

---

6. Mitä puutteita / haasteita näet tukiasukastoiminnassamme?

---

7. Kuinka kehittäisit tukiasukastoimintaamme?

Kiitos vastauksistasi!

T: Sari